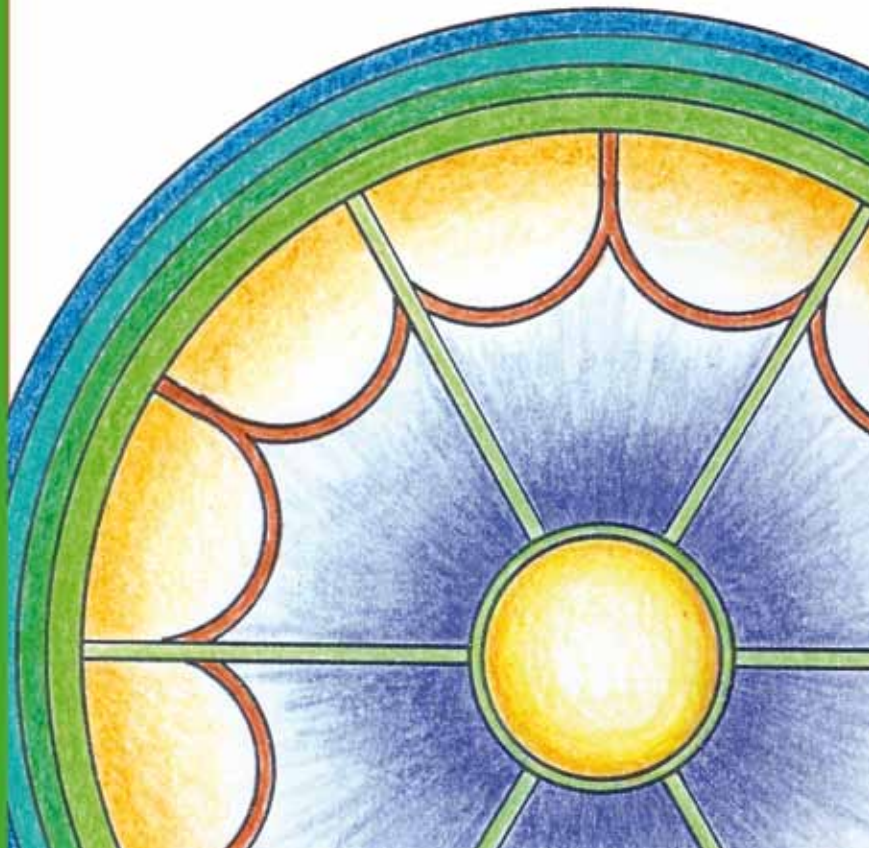

03

Elikadura Burujabetza
Genero Ekitatearekin
Mugarik Gaberen apustu handia

MUGARIK GABE

2 Garapenerako Lankidetzeta GKE den Mugarik Gabetik (mundu mailako) globala eta interdependientea den garapenean sinisten dugu. Giza garapen osoa lortu nahian, hau da, emakume, gizon eta herrialde desberdinen artekoa zein datozen belaunaldientzat iraunkorra izango dena, urko dugun ingurutik garatzen dugu lana, gero gure mugatik zabaltzen dugularik.

ARABA

"Itziar" Elkarteen Etxea - Zalburu Plaza s/n, 01003 Vitoria-Gasteiz

araba@mugarikgabe.org

Tel.: 945 277 385 / 656708617

Fax: 945 277 385

BIZKAIA

Grupo Vicente Garamendi nº5 P.B. 48006 Bilbao

bilbao@mugarikgabe.org

Tel.: 94 415 43 07 / 94 415 48 21

Fax: 944 166 796

GIPUZKOA

Calle Katalina Eleizegi 46, bajo, puerta 3, 20009 Donostia

gipuzkoa@mugarikgabe.org

Tel.: 943 445 977 / Móvil: 656708598

Fax: 943 445 977

www.mugarikgabe.org

ELIKADURA BURUJABETZA GENERO EKITATEAREKIN, Mugarik Gaberen apustu handia

MUGARIK GABE 25 AÑOS DE TRANSFORMACIÓN

ZUREKIN **25** GEHIAGO

“Gure borroka sexuen arteko berdintasunaren aldeko borrokarekin identifikatzean, ez dugu gehiago jasan nahi gizarte tradizionalen zapalkuntza, gizarte modernoena ere ez, ezta merkatuarena ere. Aurreiritzi sexista guztiak atzean uzteko aukerari heltzen diogu, munduaren ikuskera berri baterantz aurrera egiteko aukerari, errespetuaren, berdintasunaren, justiziaren, elkartasunaren, bakearen eta askatasunaren printzipioetan oinarriturik.

Mobilizatuta gaude. Lurra, lurraldeak, ura eta haziak erabiltzeko aukeraren alde borrokatzen gara. Finantzaketa eta nekazaritzako ekipamendua izateko aukeraren alde borrokatzen gara. Lan-baldintza onen alde borrokatzen gara. Prestakuntza eta informazioa izateko aukeraren alde borrokatzen gara. Geure autonomiaren alde eta geure kabuz erabakitzeko eskubidearen alde borrokatzen gara, bai eta erabakiak hartzeko instantzietan erabateko parte-hartzea izateko eskubidearen alde ere.”

Elikadura-burujabetzaren aldeko emakumeen adierazpena.
Nyeleni, 2007ko otsailaren 27a

1. Atariko

1990ko hamarkadan Edgar Morinen idatziak irakurtzen genituenean, Lurra defendatzen zuela eta "*maila globalean pentsatu toki-mailan jardun, toki-mailan pentsatu maila globalean jardun*" proposatzen zuela, eta gogoeta horiek hedatzen aritzen ginenean, oraindik ez zegoen gaur bezain zabaldua elikatzeke eskubidea, elikadura-burujabetzaren kontzeptuaren ikuspegitik. Hala ere, denborak aurrera egin ahala eta La Via Campesinaren ahalegin handiaren ondorioz, diskurtsoaren legitimotasuna erdietsi da, bai eta proposamen alternatibo bat ere, baliabideekin harraparia, mugarik gabe kapitalista eta patriarkala den ekonomia baten ordeztu, pertsonen erdiak, emakumeak alegia, azpiratuta dauzkan ekonomia baten ordeztu.

Mugarik Gaben dugun xedea da, nazioarteko lankidetzarako elkarre gisa, **erlaldaketa soziala, pertsonala, politikoa, ekonomikoa eta egiturazkoa bilatzen duen giza garapen integral bat lortzeko** lan egitea. Horretarako honako hauek sustatzen ditugu: genero-ekitate, kultura-aniztasuna, eta parte-hartze horizontala; burujabetza

-pertsionala eta askatasuna, pertsonen eta gizartearen garapenerako oinarri gisa; koherentzia, elkartasuna eta elkarren arteko laguntza, justiziaren ezinbesteko osagai gisa; eta ingurumenaren errespetua, pertsonen eta gure ingurunearen arteko harremanaren gako gisa.

Arlo pertsonala beti izan da oso alderdi garrantzitsua elkarrearen barruan. Alde batetik, gure egin dugu pertsonala dena politikoa era badela dioen feminismoaren irakaspena. Beste aldetik, pentsatzen dugu aldaketa orok baduela landu beharreko osagai pertsonal bat, osagai sozialaz eta politikoaz gain. Aldaketa eta gizarte-eraldaketa horiek aurrera eraman ahal izateko, gure balioen artean hiru nabarmentzen ditugu, alegia, burujabetza pertsonala, koherentzia eta gizonen eta emakumeen arteko ekitatea.

Burujabetza pertsonala (ahalduntzea, autonomia, autoestimua) pertsona bakoitzak bere bizitza erabakitzeko eta gauzatzeko duen ahalmena da, barne-askatasun bat da. Burujabetza hori erabiltzea pertsona baten bizitzaren alderdi guztiei dagokie, dagoen gizarte-testuinguruaren barruan, autodeterminazioa, zoriontasuna eta autorrealizazioa erdiesteko gehien komeni den eran. Autoestimua ez da ideia ona berez, besterik gabe. Norberak ekiteko duen ahalmenaren kontzientzia da, norberaren duintasunaren kontzientziari elkarturik.

Koherentzia da norberaren zein kolektiboaren kontraesanak ahalik eta gehiena murriztea, balioen arabera jardunez eta arduraz jokatzuz norberaren eta kolektiboaren bizitzako harreman eta maila guztietan. Printzipio teorikoen eta eguneroko jardunaren artean, ekintza politiko-sozialaren eta aldaketa pertsonalaren artean, koherentzia izatean datza. Badu loturarik, halaber, ez pentsatzen duguna, baizik eta **egiten duguna garela** dioen printzipioarekin, **nola egiten dugun** zer egiten dugun bezain garrantzitsua izanik.

Ekitateak justizia esan nahi du, aniztasuna aitortzea da, hori inongo bereizkeriaren kausa izan gabe. **Genero-ekitatea** tratamendu neutro batez haraindikoa da; emakumeei aukera-berdintasuna izatea galarazten dieten desabantaila historiko, sozial eta kulturalak konpentsatzeko neurriak har daitezela eskatzen du.

Burujabetza pertsonalaz harago, gure errespetua eta defentsa herrien burujabetzara ere hedatzen da, eta, zehazkiago, dagoeneko lurrerako esku-bide batzuk aldarrikatzen dituzten herri indigenekin egiten dugun lanera. Burujabetza pertsonalak beti izan behar du elkartuta lurraldean ekoizten eta kontsumitzen diren elikagaien gaineko burujabetza bat. Badakigu ezin esporta daitekeela hemen dugun garapena; bestela, hiru planeta baino gehiago beharko genituzke. Horrek gure bizimodua zalantzan jartzera garamatza, eta soiltasun handiagoa bilatzera, pertsona guztiak ongi eta planetarentzat jasangarriagoa den modu batean bizi ahal izateko. Arestian aurkeztu diren balioek –beste herri, herrialde edo kolektibo batzuek bultzaturiko beste garapen-eredu batzuen alde (*ongi bizitzea* edo *desazkundea*, besteak beste) egiten dugun apustuarekin batera– elikadura-burujabetza funtsezko alternatibatzat jotzera eramán gaituzte, gizarteá, ekonomia zein ingurumena eraldatzeko duen ahalmena dela eta.

Gaur egun, krisi bat pasatzen ari gara sistemikoa dei diezaiokeguna, hots, ez da sektoriala edo aldi baterakoa, balioen inguruko krisia ere badena bai-zik. Krisi hori bizitzaren alderdi guztietara hedatuta dago, eta aspalditik pairatzen eta salatzen ari garen krisi soziala, zainketen ingurukoa, politikoa eta ekologikoa larriagotzen du. Bateriaezinak dira hazkundean oinarritzen den eta energia-kontsumo handia egiten duen sistema bat –batetik– eta ekologiaren eta ingurumenaren arloko krisia, gero eta larriagoa, konpontzea –bestetik–, eta elikadura-burujabetza alternatiba bat da horretarako.

Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsaleko 25. artikuluan hau dago ezarrita: "*persona orok du bizimodu egokia izateko eskubidea, osasuna eta ongizatea bermatuko diona, eta batez ere janaria*"; hala eta guztiz ere, elikadurak eskubide izateari utzi, eta salgai bihurtzen da. Sistema kapitalistak, egungo krisi sistemikoa sortu duen berak, agerian utzi du ez dela gauza bigegabekeria sozialak eta globalak konpontzeko, eta, aldi berean, nekazaritza industrialak sustatzen du, elikadura-burujabetzaren printzipioen guztiz aurkako printzipio batzuk dituen (izan ere, elikadura-burujabetzak nekazarien eredu aldezten du).

La Via Campesinak 1996an –gizonezko zein emakumezko nekazarien, eskala txiki eta ertaineko ekoizleen, landa-eremuko emakumeen, indigenen, lurrik gabeko jendeen, landa-eremuko gazteen eta nekazaritzako langileen nazioarteko mugimendu gisa– lehen aldiz elikadura-burujabetzaren kontzeptua FAOren Elikadurari buruzko Munduko Goi Bileran (Erroma) sartu zutenetik, antolakunde eta mugimendu sozial askok bere egin dute, munduko elikadura eta nekazaritza arriskuan jartzen dituztenei aurre egiteko.

Mugarik Gaberen ikuspegitik, **elikadura-burujabetza** da herriek elikagai osasungarriak eta kulturalki egokiak, metodo iraunkorrak erabiliz ekoizita, izateko duten eskubidea, bai eta beren nekazaritza- eta elikadura-sistema propioak zehazteko eskubidea ere. Nekazarien ekoizpen-eredu iraunkor bat garatzen du, komunitateei nahiz haien ingurumenari mesede egiten diena. Elikagaiak ekoizten, banatzen eta kontsumitzen dituztenen helburuak, beharrianak eta bizimoduak elikadura-sistemen eta elikadura-politiken erdigunean kokatzen ditu, merkatuen eta enpresen eskaeren aurretik.

Elikadura-burujabetzak elikagaien toki-mailako ekoizpenari eta kontsumoari ematen die lehentasuna. Herrialde bati bere tokiko nekazariak inpor-

tazio merkeetatik babesteko eta ekoizpena kontrolatzeko eskubidea ematen dio. Lurrak, lurraldeak, ura, haziak, azienda eta biodibertsitatea erabili eta kudeatzeko eskubideak elikagaiak ekoizten dituztenen esku egon daitezten bermatzen du, eta ez enpresa-sektorearen esku. Elikadura-burujabetza, gaur egun, indar handieneko erantzunen artean agertzen da elikagaien, ekonomia-aren eta klimaren aldetik egun dagoen krisiari aurre egiteko. Haren asmoa da lurra errespetatzea, ekoizpen agroekologikoaz eta lurra zaintzen laguntzeko ikuspegi biomimetiko batez (natura imitatzea) baliaiturik. Beharbada, natura imitatzea lagungarria izango zaigu geure bizitokia, geure planeta, kontserbatzen eta gure etxe bihurtzen.

Elikagai-ekoizpenaren birkokatze horrek egitura-aldaketa sakona dakar berekin, eta aldaketa horretan ekoizleen eta kontsumitzaileen arteko lotura ere aldatzen da, elkarrengana hurbilaraziz eta beraien arteko harremanak estuagoak bihurtuz, kontsumo-taldeetan eta beste merkaturatze-zirkuitu labur batzuetan gertatzen den bezala, adibidez. **Desazkundeko** gizarte bat izango litzateke elikadura-burujabetza garatzeko eta **kontsumo kontziente eta arduratsua** aurrera eramateko egoerarik egokiena.

Elikadura-burujabetza nekazaritza-arloko ekoizpenerako eta kontsumorako eredu bat izango bada, antolatzeko era berri batzuetan oinarritu beharko da. Pertsonen eta lanaren antolaketa horren bereizgarria izango da horizontala, parte-hartezkoa, demokratikoa eta bidezkoa izatea, bai eta **emakumeen eta gizonen artean ekitatiboa** ere. Ezin dira bistatik galdu emakumeen eta gizonen arteko **botere-banaketaren** aldaketak: parte-hartze politikoa, etxeko eta zainketako lana, enplegua, gure gorputzen gaineko autonomia... mundua ulertzeko era berri bat eraikitzeari dagozkion feminismoaren ikaskizunak berrartuta. Oraingoan, zehazki, elikagai-ekoizpenaren arloko botere-banaketari behatu behar diogu, nekazarien rolei,

emakume nekazarien ahalduntzeari, eta landa-eremuan dagoen botere -banaketari.

Historian zehar, emakumeak izan dira nekazaritzaren asmatzaileak, hazien eta sendabide naturalaren zaintzaileak; mundu-mailan, elikagaien erdia baino gehiago ekoizten dute (% 80 ere herrialde txirotuetan), eta, hala ere, gizartean izan duten aitormena urria izan da. Ekonomian, emakumeak ikusezin atxiki dira, eta familiako laguntzat jotzera mugatu dira, lan-eskubiderik gabe, lanaren aitormen sozialik izan gabe. Horrez gain, lurra, lurraldea, kreditua, ura, haziak, eta ekoizpen-bideak erabiltzeko izan duten aukera askoz txikiagoa izan da gizonena baino. Alderdi horiek guztiak aintzat hartu behar dira, sistema berri batean emakumeen eta gizonen arteko desberdintasunak berriz ez sortzeko. Emakume nekazariak gogoetarako, eztabaidarako eta protagonismorako beren guneak izan behar dituzte erabakiak hartzeko guneetan, nekazari-mugimenduaren barruan bertan, genero-ekitatearekiko elikadura-burujabetza bat sustatze aldera. Era berean, antolakundeek eta gizonen konpromiso politikoak hartu behar dituzte beren gain, bizia zaintzeko ardurak eta botereak banatzeko.

Tradizioz emakumeei esleitu zaien gizarte-rola dela medio –zainketen ardurari lotua (haurrak, familia, baratzea, beste pertsonak, natura, baita mundua bera ere... zaintzea)– joera handiagoa dute kolektiboa eta elkartasuna babestera eta balioestera, bai eta ingurumena eta elikadura-kultura ere, biziaren mantenuaren oinarri azken hori. Kontrara, sexuaren araberako lan-banaketa tradizionaltatik, gizonak historian zehar etekin ekonomikoa ateratzeko ekoizpen hutseko zereginei lotu izan zaizkie, eta emakumeek, aitzitik, autokontsumorako eta tokiko merkaturako ekoizpenaren garrantzia babesten dute. Tradizioz emakumezkoenak diren praktikak, familiaren elikadurarekin, osasunarekin eta natura zaintzearekin lotura duten praktikak izanik –emakumeak esentzializa-

12

tzean edo emakumetasuna idealizatzean erori gabe-, neurri handiagoan datoz bat elikadura-burujabetzaren printzipioekin. Harremanezko praktika berri batzuetan, naturarekiko harremanei zein emakumeen eta gizonen arteko harremanei dagokienez, oinarrituriko eredu berri bat eraikiko bada, nahitaez gure egungo praktikak berrikusi behar ditugu generoko azterketa baten bitartez, eta tradizioz emakumeenak diren balio horiek, naturarekin errespetu handiagoko harreman bat izateko egokiak direnak, berreskuratu behar dira, balioak gizarte guztiarentzat definituz.

Zenbaitetan, elikadura-burujabetzaz hitz egiten denean, nekazarien eskubi-deetan pentsatzeko joera izaten da, eta ez, halabeharrez, emakume eta gizon nekazarien arteko ekitatean. Horrexegatik, funtsezkoa da elikadura-burujabetza **ikuspegi feminista** batetik lantzea, gizonek emakumeen gainean menderakun-tza izateko egungo sistema deseraikitzea berekin ekar dezan haren eraikuntzak. Elikadura-burujabetza ezin eraiki daiteke **sistema patriarkal** baten gainean, zeren proposamen berrietan desberdintasuna berriz sortzen ariko baikinake.

Ekologismoak agerian uzten du ekonomiak ez duela aintzat hartzen eta ikuzezin bihurtzen duela lurraren ekarpena (haren ustiapenari zein ekoizpen-prozesuek sortzen dituzten hondakinak xurgatzeko gaitasunari dagokienez), eta feminismoak, era berean, salatzen du ekonomiak ezkututzen eta balioz gabetzen duela berrekoizpen sozialeko eta bizia zaintzeako lana –hezkuntza, osasuna, elikadura-, gehienbat emakumeek egiten duten lan-mota bat, hain zuzen. Pentsamendu feministak eta ekologistak elkar hartu behar dute, emakumeentzako bidezko alternatiba bat bermatzearren. Aliantza hori proposamen ekofeministetan mamitzen da, besteak beste; halakoak aurrerago garatuko ditugu.

Desazkundeko edo ongi bizitzean oinarritutako gizarte batzuetan –tokiko elikagai-ekoizpena, berrekoizpena, eta biziaren iraunkortasun naturala

eta soziala bermatzeko helburuz tinko dihardutelarik-, emakumeen gaitasun eta jakintzak eta mugimendu indigenak zein mugimendu feministak bilduriko ezagutzak funtsezkoak izango dira emakumeen eta gizonen balioak, gaitasunak eta ikaskizunak beraien aniztasunean (etnia, adina, sexu-joera, eta abar) berrartzen dituzten praktikak unibertsal bihurtzeko, berdintasun handiagoko ereduak eraikitze aldera.

Azterketa horretan oinarri harturik, landa-ingurunean eta nekazarien artean gertatzen diren genero-desberdintasunak **salatzeko**, ikusgai bihurtzeko eta haietaz kontzientzia sortzeko beharra onartuz, bai eta Iparralde zein Hegoalde globaletan estrategia **alternatiboak** bultzatu, zabaldu eta abian jartzeko beharra ere, **genero-ekitatearekiko elikadura-burujabetza** lan-ildo estrategikoetako bat bihurtu da Mugarik Gaberen barruan.

Gure asmoa da pertsonen eta herriek nekazaritza eta abeltzaintzaren arloko beren politikak zehazteko duten eskubidea, zer ekoitzi eta nola kon-tsumitu erabakitze eskubidea, aldarrikatzea. Horretarako, era berean, hartzen den erreferentzia Nyeleniko 2007ko elikadura-burujabetzaren aldeko emakumeen adierazpena da; han, 86 herrialdetako baino gehiagoko hainbat emakumek mundu kapitalista eta patriarkala aldatzearren esku hartzeko zuten asmoa berretsi zuten, sistema horrek merkatuaren interesei ematen baitie lehentasuna pertsonen eskubideen aurretik, eta emakumeak bereziki kaltetzen baititu. Elikadura-burujabetzaren alde apustu eginez, egungo egoerari egiten diogun salaketak emakume nekazariak nozitzen duten desberdintasun-egoeran, lurraz izateko haien aukera-faltan, Afrikako bereizkuntzarik gabeko lur-salmentetan, baliabide-gabezia, merkataritza askeko Europako akordioetan... jarriko du arreta, hots, eragin negatiboa duen eta emakume nekazariak garapen pertsonala eta talde-garapena (beren bizitzako esparru guztietan eta haien elikaduran, zehazki, autonomia lortzeko) erdieste eragozten duen edozertan, bai eta haien proposamenetan ere.

Maila txiki eta handiko aldaketak lortzeko sareak sortzera bideratutako ahaleginak beharrezkoa du La Vía Campesinak, kontinente guztietako nekazariak elkartzea lortu duen mugimenduak, eginiko proposamenak aldezteak. Horrekin batera, Emakumeen Mundu Martxak ere bere egin du elikadura-burujabetzaren aldarrikapena.

Labur esanda, Mugarik Gabek genero-ekitatearekiko elikadura-burujabetzaren alde egiten duen apustua, sistema patriarkalaren eta kapitalistaren aurreko beste alternatiba bat gisa, beharrezkoa bihurtu da, **maila globaleko apustua delarik, baina tokiko jarduerak dituen**, oso zehatzak, nazioarteko lankidetzaren eta garapen gizatiar, ekitatibo eta iraunkor baterako hezkuntzaren gure eremu berezitik.

2. Nekazaritza industrialak eta elikadura-eredu globalizatuak emakumeen bizitzan duten inpaktu berezia

XXI. mendean bertan, FAO Nazio Batuen Elikadura eta Nekazaritzarako Erakundearen datuen arabera, ia **1.200 milioi pertsona** goseak daude, % 70 nekazariak direlarik, eta haietatik, % 70 emakumeak eta neskatok. Bitartean, munduan ekoizten den zerealetik, % 60 ganadu industrialak elikatzeko erabiltzen da, eta batez beste 12.000 km egin behar izaten du helmugaraino, Europako edo Ipar Ameriketako abeltegietaraino, hain zuzen. Monolaboreen beste helmuga nagusia gure ibilgailuak elikatzen dituen biodieselak ekoiztea da. Egoera lotsagarri hori nekazaritzako elikagaien sistema globalizatuak eta nekazaritza industrialak sortzen dute, haien xedea ez baita mundua elika-tzea, gutxi batzuk aberastea baizik.

Azken hamarkadetan, tokiko nekazaritzarako eta familiak mantentzeko erabiltzen diren lurak **esportazio** monolaboreen eremuetara gehitu dira. Nekazaritzako elikagaien industriaren eskuetan dagoen monolaboreen hedatze horrek, erauzketatransnazionalen jarduera gero eta

handiagoarekin batera, tradiziozko nekazarien iraupena mehatxatzen du, bai eta beren lurraldean elikadura-burujabetza praktikan jartzea ere. Egoera horretan, gizon-emakume nekazariak honako hauek borrokatzeko prest daude:

- **Nekazaritza industrialia**, maskulinizatua, teknologizatua, intentsiboa energia fosilaren eta petroliotik deribaturiko beste sargai batzuen kontsumoan, nekazarien eskala txikiko nekazaritzaren (gehienbat emakumeek babestutakoa izaten da) aurkako eredia.
- **Transgenikoak eta hazien nahiz nekazaritzako ezagutzen gaineko patenteak** sartzea; tradizioz, emakumeek gordetzen eta transmititzen zituzten halakoak, eta orain merkatuan erosi behar dira. Hazien transnacionalen mendekotasuna sortzen da, eta halakorik ez zegoen, ordea, emakumeak arduratzen zirenean askotariko haziak zaindu, hautatu eta trukitzeaz.
- **Agrotoxikoak** erabiltzea, batez ere glifosatoa, ugaltzeko adinean dauden emakumeak kaltetzen baititu bereziki. Nekazaritza industrializatua jardunbide nagusia den inguruneetan, ohiko bihurtzen da emakume askok hogeita hamar urterekin menopausia izan dezaten, alergien eta minbizien kopurua handi dadin, neskatoket garai aurreko garapen hormonalak izan dezaten, edo sortzetiko malformazioekin jaiotzen diren haurren kopuruak estatistikaren batez bestekoa alde handiz gaindi dezan.
- **Agroerregaitarako** edo **abeltzaintza intentsiborako monolaboreak**; ezartzen diren tokietan aurretik gertatu gabeko goseteak sortzen ari dira halakoak, eta goseak emakumeei, haurrei eta mendekotasun-egoeran dauden pertsoneri eragiten die batik bat.
- **Lur gaineko meatzaritza**; elikagaiak ematen dituen lurra pozoitzen du, eta ura betiko kutsatzen du (ura biltzea emakumeen ardura izaten da tradizioz).

- **Ekonomia berdea**, baliabide naturalen merkantilizazioa dakar eta.

Itxuraz, beharbada, egoera horiek landa-eremuko komunitate guztiari berdin eragiten diotela irudi lezake, baina hori horrela ez dela ikusten dugu. Sistema kapitalista eta patriarkal batean bizi gara, eta sistema horrek emakumeak zanpatzen eta mendeant jartzen dituzten genero-desberdintasunak berrekoizten ditu, eta haietaz bere onurarako baliatzen da. Gaur egun, emakume nekazariak dira nekazaritza industrial eta nazioarteko merkataritzaren politikak sartzeak gehien kaltetu duen kolektiboa, egiturazko desberdintasuneko egoera dela bide. Horren froga da landa-eremuan gertatzen den **gosearen eta pobreziaaren feminizazioa**.

Merkataritzarako eta esportaziorako ekoizteko logika kapitalistak emakumeek gehienbat denboran zehar garatu dituzten automantenuko proposamen eta praktiken logiken guztiz aurkakoak dira. Emakumeek elikagaien % 50 ekoizten dute munduan, –eta % 60-% 80 bitarte Hegoalde globalen–, baina **ikusezin** bihurturik daude. Munduko Merkataritza Antolakundeak (MMA), erreforma demokratikoa behar duten beste erakunde batzuen artean, entzungor egiten diote emakumeek parte-hartzea eta ordezkartza izateari erabakiak hartzerakoan, ekoizpen-ereduari eta nekazaritza-politikei eragiten dieten erabaki batzuk, hain zuzen.

2.1. Latinoamerika

Emakumeei bereziki eragiten dien arazo bat da **lurra izateko aukerarik** eza. Latinoamerikan, lurren % 18 baino ez dago emakumeen esku (FAO, 2010). Legeak eta ohiturak blaitzen dituen sexismoak desberdintasuna berrekoitz dadin sustatzen du lurren jaraunspena eta edukitza kudeatzerakoan. Ohikoa izaten da lurra semeak oinordetzan jaso dezan nahiago izatea, alabek

behar ez dutela (haien zoria ezkontzea eta etxea, senarra zein seme-alabak zaintzea da) edota gai ez direla argudiaturik.

Baita kontrarreforma liberalen aldiaren aurretik nekazaritza-erreformarako prozesuak gertatu diren herrialde gehienetan ere (Mexiko, Nikaragua, Peru, Guatemala, Bolivia, Honduras...) ezartzen du legeak lurra familiaburuarentzat dela, kasu gehienetan emakumeek lurra izateko aukera izan dezaten bazterturik. Emakumea etxeko burua zen kasu askotan ere, ezin izan zuen nekazaritza-erreformaren onura jaso, ez baitzen nekazaritza hartzen (Deere eta León, 2003)

Beste puntu kritiko bat **kreditua** izateko aukera da, oso zaila baitzaie lortzea emakumeei. Dakigunez, kredituen % 10 baino gutxiago ematen zaie emakumeei, eta, eskuratzen dutenean, kreditua gizonezkoek kontrolatzen dute askotan. Mailegu horien zenbatekoari dagokionez, ikusten dugu emakumeak direla "mikrokredituak" deritzen gehien hartzaileak, eta gizonezkoek, aldiz, kopuru handiagoak ematen zaizkiela.

Era berean, Latinoamerikan 1990ko hamarkadaz geroztik **zerbitzu publikoen urritzeak** ere, orain Europan pairatzen hasiak garen berak, emakumeentzako desabantaila bereziak ekarri ditu. Zerbitzu publiko horiek (osasuna, adinekoentzako egoitzak, estatuaren jantokiak, haurtzaindegiak, eskolak...) pribatizatzearen edo ez egotearen ondorioa da emakumeen zama areagotzea, sexuaren araberako lan-banaketa dela bide; eta neskatoen kasuan, prestatzeko dituzten aukerak gutxitu egiten zaizkie, ikasketak utzi behar izaten baitituzte, amei laguntzearren berrekoizpeneko lanetan. Gogoan izan dezagun analfabetoen bi herenak landa-eremuko emakumeak direla. Baina landa-eremuan osasun-zerbitzuak urriak izanik ere, ia ez dago emakumeen osasunerako berezko zerbitzurik, hala nola laguntza ginekologikoa, eta horrek haien sexu- eta ugalketa-eskubideei eragiten die.

2002. urtean, eskualdean Ameriketako Merkataritza Askeko Eremua, ALCA deitua, (AEB, Mexiko eta Kanada barne hartzen zuen merkataritza askeko ituna Ameriken gainerakora, Kuba baztertuta, hedatzean datza) eta Puebla-Panama plana proiektuak asmatzen hasi zirenetik, gero Europarekiko elkartzeko-akordioekin jarraitu zelarik, landa-eremuko komunitate eta lurralde indigena asko mehatxupean aurkitu dira, **errepideak, zentral hidroelektrikoak** edo **erauzketa-erloto** edo **agronegozario** lotutako beste **mega-proiektu** batzuk egitea dela eta. Halakoetan, Emakumeen Mundu Martxako kide Mirian Nobrek kontatzen duenez (mugimendu feminista horrek La Via Campesinarekin batera estu lan egiten du emakume nekazarien eskubideen defentsan munduan, berekin zinezko genero-ekitate bat dakarren elikadura-burujabetza baten alde), emakumeek etengateko erresistentzia-ekintzetan parte hartzen dute uraren, agronegozioen eta meatzaritzaren arloetako transnazionalen aurrerakadari buru egiten, hainbat **indarkeria**-motari ere aurre egin behar dietela, hala nola indarkeria fisikoari, instituzionalari, sexualari.... Indarkeria horiek poliziakideek, epaileek, segurtasun-indarrek eta

LA ALIMENTACIÓN DEJA DE SER UN DERECHO CUANDO SE CONVIERTE EN UN NEGOCIO.

paramilitarrek egiten dituzte, horrela jotatuz botere-taldeen interesak babesten dituztelarik, estatuaren onespenarekin.

Nekazari-komunitateetan lurraren titulartasuna ez izatea beste arazo bat da, injerentzia horien aurrean ahulago bihurtzen dituena. Testuinguru jakin batzuetan, **emakumeen bortxaketa** erabiltzen da presioa egiteko eta lurra utzi nahi ez dituzten komunitateak desegonkortzeko modutzat, lurraldearen okupazio sinboliko gisa ulertuta. Lurra- ren jabetza familiei ematean lortu den kasuetan (gizonezkoei gehienetan), emakumeak dira gogorrago uko egiten diotenak lurra saltzeari lur-jabe handien

edo transnazionalen presioen aurrean; izan ere, azken horiek lurra prezio txikian erosten saiatzen dira, beren negozioetarako behar duten lurra eskuratze aldera.

Testuinguru horren aurrean, herri indigenak –La Via Campesinaren la- guntzarekin– lurralde kontzeptua eskatzen eta politizatzen ari dira, lehen erabiltzen zen *lur* kontzeptuaren aurrean. Are gehiago nabarmendu dute *lurraldea* atxikitzeko garrantzia, bizia (ez gizakiena bakarrik) berrekoizten den gune gisa, bai eta kultura, pertsonen arteko harremanak nahiz pertsonen eta beren ingurunearen arteko harremanak ere. Elikagaiak ekoizteko helburua lurraren azaleko geruza ez ezik, zorupea eta dagoen kokalekua oro har ere barne hartuta.

Elikadura-burujabetzari eragiten dion beste elementu bat da **hazi transgenikoak** sartu izana, **esportaziorako laboreak** ugaritu izana, eta automantenerako baliabideen galera, horrek dakartzan aldaketekin. Adibide bat jartzearen, 2003. urtean, Guatemalan egiaztatu zen hango ekoizpenen % 90 esportatzeko zela (kafea, azukre-kanabera, kardamomoa, hulea, afrikar olio-palmondoa, eta bananondoa) eta % 10 baino ez zela oinarrizko aleen ekoizpen nazionalari zegokiona; horrek era negatiboan eragin dio bertakoen elikadura-segurutasunari, eta hainbat gose-te sortu ditu ordudanik. Aldi berean, **oinarrizko aleak inportatzen** ari ziren, batez ere AEBtik. Egoera horrek pobrezia, langabezia eta lur-galera areagotu zituen, eta horrela familien automantenerako ahalmena mugatu zen.

Gauzak horrela, gizon franko lekualdatu beharrean aurkitu dira jorlatiar lan egiteko, edo **AEBra migratu** beharrean; ondorioz, emakume asko etxeko arduradun bakar geratu dira, diru-sarrerara finkorik gabe eta, sarritan, *maquila* direlakoetan, etxeko langileen sektorean edo ekonomia informalean lan egiten, gaizki ordaindurik eta lan-eskubiderik gabe. Gainera, gizon ugariren jokabidea **arduragabeko aitatasuna** izaten da, kultura matxistaren ondorioz; hala, AEBn denbora bat eman eta gero, bizitza berri bati ekiten diote, lehengo familia alde batera utzita.

Ia munduko ezain herrialdetan ez zaizkie aitortzen beren lan-eskubi-deak emakume nekazariei, eta Latinoamerika ez da salbuespena. Emakumeek era anonimoan lantzen dituzte titulartasuna ez duten lur batzuk, edota familiako gizonen bati laguntzen diote, bera langile gisa inon jasota egon **gabe** eta **lan-eskubideak** erabili ezinean. Batzuetan, nekazaritzako lan-merkatuan sartzen dira, prestakuntza gutxiko, teknifikaziorik gabeko eta gaizki ordaindutako lanpostu batzuetan.

Lursailetan *jornaltiar*sa gisa lana lortzen duten emakumeek **gizonezkoei ematen zaien soldataren erdia** ere jasotzen dute, lan bera egiteagatik; horrez gain, **sexu-jazarpeneko** egoera ugari jasateko arriskua izaten dute, **agrotoxikoen** arriskuez gain, lehen azaldu dugunez. Erdialdeko Amerikan, landa-eremuko lurjabeek eta *maquila* direlakoez ez dute lanegunaren arabera ordaintzen, ekoizpenaren arabera baizik. Horrela, emakumeak behartzen dituzte beren bizi-kalitatea eta giza duintasuna kaltetzen dituzten estrategia batzuk bilatzera, esaterako: lanaldia luzatzea; seme-alabak berekin eramatea lursailera lan egitera; edo lana etxera eramatea, eskaturiko ekoizpenak lortzearen.

Nekazaritza industrialia ezartzearekin batera datorren beste fenomeno bat **tokiko merkatuen** pixkanakako **desagerpena** da; haien ordez, supermerkatuak eta azalera handiak jartzen dira. Tokiko merkatu horietan, hain zuzen, saltzen dituzte emakumeek tradizioz nekazaritzako eta eskulangintzako produktuak, beren komunitateetatik ekarriak. Horrek oinarritzko beharrianak betetzeko diru-sarrera batzuk izatea ahalbidetzen die. Hala-koak desagertzeak beste koska bat estutu du landa-eremuko emakumeen pobretzea.

Azkenik, emakume nekazarien bizitzari buruz aztertu behar den beste alderdi bat da **emakumeen aurkako indarkeria**. Emakume nekazariak ezabatu beharreko hainbat indarkeria-motari aurre egin behar izaten diote (ekonomikoa, fisikoa, hitzekoa, sexuala eta psikologikoa). Landa-eremuak oso ingurune tradizionala eta matxista izatea du bereizgarri, eta han emakumeen aurkako indarkeria sozialki **legitimatzen da**, eta familiak berak **estali** egiten du sarritan, emakumeei isiltzeko eta mendetasuna onartzeko presioa eginik, gainera. Zenbait kasutan, **etxebizitzan** antolae-rak berak errazten ditu **–gune bakarra** dutelako edo landan **bakarturik** eta

sakabanaturik daudelako– emakumeen aurkako indarkeriaren kasuak. Landa-eremuan emakumeei **laguntzeko gizarte-zerbitzurik ez egotea** horri gaineratzen zaion beste zailtasun bat da. Horrez gain, gehienek ez dute independentzia ekonomikorik, eta, hortaz, ahultasun-egoera batean jartzen ditu horrek, irtenbide gutxiarekin eta indarkeria matxistaren mota batzuk jasateko arrisku handiagoarekin.

Deskribatutako egoera guztiak **menderakuntza kapitalista eta patriarkaleko sistemen zerbitzura dagoen egiturazko indarkeria** baten agerpenak direla deritzogu. Tresnatzat jotzen duen indarkeria bat, emakumeen bizitzaren, gorputzaren eta sexualitatearen kontrolerako, jabetzerako eta esplotaziorako, bai eta egungo desberdintasunak atxikitzeko ere.

Aurreko guztia dela eta, herrien elikadura-burujabetzarantz aurreratzea ez ezik, bada erronka bat, aldi berean, **emakume nekazarien parte-hartze politiko eta publikorantz** aurrera egitea ere; horretarako alde aurreko baldintza da emakumeak ahalduntzea, nola arlo publikoan hala arlo pribatuan, norberaren gorputzaren gaineko autonomiatik hasita. Horrez gain, ezinbestekoa da antolakundeek ikuspegi feminista sar dezaten beren borroka-agentetan, eta beren egituretan aldaketak egin ditzaten.

Gogorarazi behar dugu Latinoamerikako nekazari-mugimenduaren buru daudenak gizonezkoak direla batik bat, eta halakoek nekazarien edo indigena-nekazarien **borroka-ikuspegi orokor** bat dutela, **emakumeen berezko aldarrikapenak** ikusezin egiten edo **atzeratzen** dituenak.

Arazo horiei erantzuteko, 2000. urtean, **La Via Campesinak Nazioarteko I. Emakume Batzarrean** konpromiso batzuk ezarri zituen emakume nekazarien giza eskubideen berdintasunaren alde:

- Emakumeek familian, komunitateetan eta antolakundeetan erabakiak hartzen parte har dezaten bermatzea.
- Landa-eremuko emakumeek eta neskatok, beren etxeetan batik bat, pairatzen dituzten abusu fisiko eta sexualak amaitzea.
- Emakumeek lurra izateko aukera izan dezaten sustatzea, bai eta osasun-zerbitzu egokiak izan ditzaten ere.
- Emakumeek biodibertsitatea gordetzen eta hobetzen duten rola aitort dadin aldarrikatzea, eta korporazioen lapurretari nahiz baliabide genetikoek gaineko patenteei aurka egitea.
- Nekazaritzako soldatapeko lanean berdintasuna eskatzea, soldataren aldetik zein emakumeek jasotzen duten tratua aldetik, askotan jazarpena jasaten baitute eta kalte fisiko nahiz psikologikoen biktima gertatzen baitira.

Konpromiso horiek lortzearren, La Via Campesinak zenbait erronka garrantzitsu gaingitu behar ditu:

- Elikadura-burujabetzaren paradigma pixkanaka eraikitzea, bizitzarako etika gisa, gizonen eta emakumeen arteko berdintasunaren oinarrien gainean.
- Diskurtsoetik praktikara igarotzea genero-ekitateko estrategiak abian jartzen, erakunde-mailan zein maila politikoan.
- Nekazari-antolakundeak blaitzen dituen kultura matxista gaingitzea.
- Emakume nekazarien arteko harremanak indartzea, emakumeen autonomiaren eraikuntzan aurrera egite aldera.
- Mugimendu feministarekiko aliantzak sendotzea, Emakumeen Mundu Martxarekin bereziki, teoria feministari bere ikuspegitik ekarpena egitearren, eta alderantziz.

2.2. Euskal Herria

Gure ingurunean ere jasan dute modu berezian emakumeek nekazaritza industrialia eta nazioarteko merkataritzaren politikak sartu izana. Nekazaritza-jarduerarako, oro har, testuingurua zaila delarik, emakumeek genero-desberdintasunak pairatu dituzte gainera.

Landa-munduan, familia konbentzionalari irizten zaio egokiena, familia-nekazaritza irauteko esparru praktiko gisa. Bizikidetzaren eskema horretan, emakumeek hartzen dituzte beren gain **berrekoizpeneko eta zainketako lanak** gizarte-zerbitzuak –hiri-ingurunearekin erkatuta– oso urriak diren ingurune batean, eta joera, egungo krisi-egoeran, zerbitzu horiek are gehiago urritzea da, emakumeentzako lana areagoturik ondorioz. Agerian da etxe-ko lanak eta zainketako zereginak gehienbat emakumeek egiten duten lana

26

dela; izan ere, astean bikotekideek ematen duten halako bi denbora ematen dute horretan. Emakundek (2010) aditzera ematen duenez, landa-eremuan, zeregin horiek emakumeen denboratik % 56 hartzen dute, eta gizonen denboratik, % 27. Zainketako lanetan emakumeek eta gizonek duten presentzia desberdina bada berez zailtasun bat beste arlo ekonomiko batzuetan baldintza-berdintasunera heltzeko.

Bestalde, emakumeen berrekoizpeneko lanak gutxietsi edo **ikusezin atxiki** egiten da **familia barruko laguntza gisa**, eta, hortaz, enplegutik datozen gizarte-eskubideetatik baztertuta geratzen dira. Horren ondorioz, beste gauza askoren artean, emakumeok ez dute diru-sarrera propiorik izaten. "Emakumeak landa-ingurunean" Eusko Jaurlaritzak agindutako lau urtez behingo ikerlanak (IKT, 2010) eginiko ikerketa baten arabera, "nekazal ustiategi batean dihardutela dioten emakumeen %44ak dio ez dutela denborarik ematen batere etxetik kanpoko lanean, eta hala, ustiategiko lanek bat egiten dute maiz etxeko lanekin".

Garrantzikoa da nabarmentzean landa-eremuan etxeko lanaren definizioa ez dela hiri-eremuan bezain argia. Horrek lotura du **ekoizpeneko eta berrekoizpeneko** prozesuak egiten diren guneen arteko banaketa fisiko eskasagatik. Guneak nahasita egote horrek emakumeen lana gutxiesten laguntzen du. Familiaren ustiategiaren barruan, emakumeek egindako lana garatu den arloa tradizioz haien esparru nagusiak izan direnen –hots, etxearen eta sukaldearen– luzapena izan da; hartara, baratzea etaazienda xehea luzapen-modukoak dira, familia elikagaiez hornituko dutenak. Emakumeen lana batez ere berrekoizpenarekin bateragarriak diren jardueretan biltzen da, seme-alaben zaintzarekin bateragarriak diren bereziki. Etxeko lanak, zainketari loturiko zeregin guztiez gain, kontabilizatzen zailak diren ekoizpen-zereginetatik asko ere barne hartzen ditu. Gizonek askoz ordutegi

zehatzagoa eta argi ezarritako gune fisiko bat dute, ekoizpenerako guneak identifikatzea ahalbidetzen diena, baina emakumeek, ordea, ez dituzte argi identifikatzen ekoizpenerako eta berrekoizpenerako guneak, haien zereginen izaera irregularra, askotarikoa eta jarraitutasunik gabekoa dela eta (Cruz eta beste, 1995).

Eskuarki, Magdalena Leónek eta Lidia Senrak diotenez, Europako nekazaritzako ustiategietan gizonezkoek transakzio ekonomiko handiak egin dituzte, hala nola ferietako abere-salmenta edo nekazaritzako produktuen kantitate handien salmenta, eta emakumezkoak, aldiz, salerosketa txikiez arduratu dira, eta familiaren kontsumorako ekoizpenaz (Entrepueblos, 2009). **Sexuaren arabera lan-banaketa** da emakumeak mendetasun-maila batean atxikitzeko oinarritzko mekanismoetako bat. Dakigunez, **zeregin jakin batzuen feminizazioa** da bide nagusia desberdintasunak sor daitezen. Gehienetan, zeregin horiek esku-trebetasuna edo pazientzia handia eskatzen dituztenetakoak izaten dira, eta aitormen ekonomiko gutxikoak, haurtzarotik praktikaren poderioz bereganatutakoak eta emakumezkoentzat berezkoak balira bezala mozturatu direnak. Sexuaren arabera lan-banaketaren fenomeno agertzen da emakumeak zaintza-eginkizunetan nahiz baratzezaintza intentsiboari eta loregintzari loturiko lanetan kontzentraturik (estatuko beste eskualde batzuetan maizago gertatzen da hori), edo Euskal Herriko kontserba-industrian.

Egun, landa-eremuko emakume gehienek ez dihardute nekazaritzan. Nekazaritza industrialia garatzeak **emakumeak kanporatzea** eragin du. Euskal Autonomia Erkidegoan, Euskal Estatistika Erakundearen datuei bakarrik begiraturik, gaur egun 8.510 pertsona dihardute nekazaritzan, hau da, biztanleetatik % 0,9k, gehienak gizonezkoak direla. Estatistika ofizialetan datu hori sexuaren arabera banakatuta aurkitzea ez da erraza, nahiz eta Emaku-

meen eta Gizonen Berdintasunerako otsailaren 18ko 4/2005 Legeak hala eskatzen duen. Kalkulatzen denez, baserriko hamar emakumetatik, zortzik gutxienez lantzen dute lurra. Haietatik, % 68k Gizarte Segurantzian kotizatu gabe dihardute (Entrepueblos; 2009). Era berean, sektorean lan egiten duten emakumeen artean, erretiroa hartzekotan dagoen belaunaldi bat eta orain sartzen ari den belaunaldi berri bat daude.

Lehen sektoreak gero eta pisu gutxiago du. Duela hamar urte halako bi ustiategi zegoen. Oraingo joerak iraunez gero, hamar urte barru **inor ez** da arituko **lurra lantzen**. Dauden datuen arabera, tamaina txikiko ustiategiak desagertzen ari dira, eta ustiategi handiek, ordea, gero eta toki handiagoa dute nekazaritza-erloto ekoizpenean. Gero eta nekazaritza intentsiboa-goko eredu baterantz doa joera. 2009ko nekazaritza-eroldaren arabera, EAEn nekazaritzako 16.554 ustiategi daude, eta haietatik 15.637 familiako langileekin dabilta. Nekazaritzako ustiategi guztietatik, 11.365 (% 69,1) gizonek zuzentzen dituzte, eta 5.080 (% 30,9) emakumeek.

Egoera hori **Nekazaritzako Politika Bateratuaren (NPB)** ondorio zuzena da: merkatua erregulatzeko funtzioa alboraturik, enpresa handiak laguntzen bitartez mesedetu ditu, eta nekazaritzako prezioak jaits daitezen ahalbidetu. Espainiako estatuan, laguntzen % 75 onuradunen % 16ren eskuetan gertzen dira. Zumavesa, Nutrexpa, Unilever, Nestlé edo Mercadona enpresek euroak milioika jasotzen dituzte, baina laguntzaren bat jaso duten pertsonen erdiek, ordea, 1.250 eurotik beherako zenbatekoak eskuratu dituzte. Eskala txikiko ekoizpenean jardun duten pertsona horiek guztiek pairatu dute era zuzenagoan Nekazaritzako Politika Bateratua.

Ezbairik gabe, nekazaritzako eta abeltzaintzako ustiategien **errentagarritasuna** da kezka handietako bat. Horri ordutegi malguen betebeha-

rra eta gizartearen aitormena ez jasotzea gehituz gero, gaitza da gazteak nekazaritza-sektorean sar daitezen, eta dauden kezka handietako beste bat da hori; izan ere, **belaualdi-txandakatzerik** gabe, sektoreak ez du etorkizunik. Egun, nekazaritza-eroldaren arabera, ustiategiaren jabe diren pertsonen erdiak baino gehiago 55 urtetik gorakoak dira. Nekazaritzaren sektorean sartu nahi duten pertsonen zailtasunak dituzte **lurra** izateko aukeraren aldetik. Batetik, azpiegitura handiak nekazaritzako lur eman-korra desagerrarazten ari dira, eta, bestetik, espekulazioak prezioak igoarazten ditu. Alabaina, ekonomia-krisiari loturiko fenomeno berri bat ere ikusten da. Badirudi hiri-eremuko gero eta pertsona gehiago azter-tzen ari direla landa-eremuan autoenpleguko proiektu bat aurrera eramateko aukera. Gehienak hogeita hamar urte inguruko emakumezkoak dira, unibertsitateko ikasketak dituztenak, eta agroekologian interesatuak. Halakoak gizon-profil tradizionalari gehitzen zaizkio: 20 urte ingurukoak dira, eta familiaren jarduerari jarraipena ematen diote nekazaritzako lanbide-heziketa burututakoan. Azaleratzen ari diren nekazari berriak nazioarteko errealitate bat dira, landa-eremuen etorkizunaz era positiboan pentsatzeko bide ematen duena.

Egoera horretan, genero-ekitateari dagokionez, aitortu beharreko aurrerapen zenbait gertatu dira. 2012ko urtarrilean **Titulartasunari buruzko Legea** indarrean sartu zen, nekazaritza eta abeltzaintzako sektorean gizonen eta emakumeen artean berdintasuna sustatzeko eta errazteko asmoz. Pertsona titularraren ezkontideen edo izatezko bikotekideen lana zein kudeaketa-ardurak erabat aitortu daitezkeen sustatzen du, administrazioaren aurrean ez bakarrik lanaren baizik eta kudeaketaren partaidekideak izateko aukera eskainirik. Titulartasun partekatuko nekazaritzako ustiategi baten titulartasuna bere gain hartzen duen 50 urtetik beherako ezkontide orok % 30eko beherapena baterako eskubidea izango du Gizarte Segurantzako kuotetan 5 urtean zehar.

Hala ere, izapide horretarako titularraren baimena eskatzen da, eta hori arazoa da batzuetan.

EAEn **Emakume Nekazariaren Estatutua** idatzi izana beste ebidentzia bat da, eta, beste gauza askoren artean, sektorean lan egiten duten emakumeak Nekazarien Gizarte Segurantzari afiliatzeko laguntza-programa bat ezartzen du.

Garrantziko aurrerapenak izanik ere, funtsezkoa da elikadura-buruja-betzaren aldeko mugimenduak aitortzea emakumeek, eredu agroindustrialaren ondorioz familien ustiategi txikiei sortutako arazoez gain, genero desberdintasunak ere jasaten dituztela. Horri dagokionez, garrantzitsua da egiturazko kausak aztertzea, eta neurriak zein konpromisoak hartzea.

3. Eta horren guztiaren aurrean, zer egingo dugu? Estrategiak

Elikadura-burujabetza, bere planteamendu agroekologiko, sozial eta genero-ekitatezkoekin, kontzeptu politiko eta biltzaile gisa sortu zen, non **mugimendu ekologista, nekazari-mugimendua, mugimendu indigena eta mugimendu feminista** elkartzen baitira.

Emakume-profil desberdinek eskaera edo beharizan desberdinak dituzte. Horren ondoreioz, mugimendu indigena, nekazariena eta feminista edo emakumeena batzuetan elkarrekin antolatzen dira eta beste batzuetan bereizi egiten dira, baita elikadura-burujabetzari dagokionez ere, emakumeen borrokaren aniztasuna agerian utzita.

Desberdintasunak desberdintasun, **mugimendu horiek guztiak asmo bera dute**, bizitzaren aldeko borroka, pertsonak erdigunea garen bizitza duin baten alde. Ekonomia-eredu berri bat, Lurrarekin eta pertsonekin instrumentala ez den harreman bat izatean oinarritua. Asmo hori pertsona guztiekin eta geroko belaunaldie-

kin partekatzeak soiltasun-irizpideekin bizitzen ikas dezagula eskatzen du; geure buruak, ez naturaren jabe, baizik eta naturaren mende aitor dezagula; gizartean beste gizaki batzuen mende gaudela kontziente izan gaituzela, zainketak jaso behar ditugula, eta guztiok, emakume zein gizon, bai beste pertsona batzuk bai natura zaintzeko ardura dugula, eta elkarrekikotasun hori beharrezkoa dela bizitza duina izateko.

Egiazko genero-ekitatearekin baterako elikadura-burujabetza bat sustatzen duten –eta Mugarik Gaben gure egiten ditugun– planteamenduetako batzuek ondorengo jatorri hauek dituzte:

3.1. Ekofeminismo kritikoa

Mugimendu ekofeminista feminismoaren eta ekologismoaren agerpen berri gisa sortu zen. Patriarkatuak emakumeen eta naturaren artean egiten duen asoziazioa salatzen du. Lehen aipatu diren *emakumea-natura* eta *gizona-kultura* binomioak eta kulturari naturaren gainetik ematen zaion nagusitasuna lagungarri suertatzen dira azaltzeko zergatik jotzen diren emakumeak gizonak baino gutxiagokotzat.

Ekofeminismoak proposatzen du mugimendu feministak eta mugimendu ekologistak helburu komunak dituztela (eskubide-berdintasuna, hierarkiak kentzea, eta abar) eta batera lan egin beharko luketela alternatiba teoriko eta praktikoak eraikitzen, feminismoaren aldarrikapenak elikadura-burujabetzaren proposamenei eta kontzientzia ekologikoari lotuz.

Ez dago ekofeminismo bakarra, zenbait joera baizik. Bi pentsamendu-ildo nagusi bereizten dira, emakumeen identitatea eta gizakiek naturarekin duten harremana ulertzeko moduari begiratuta; hau da, badago ekofeminismo

klasiko bat, esentzialistagoa eta espiritualistagoa, emakumeak biologikoki edo ontologikoki naturatik hurbilago daudela uste duena, eta beste ekofeminismo bat konstruktibista, baldintza historikoak eta ekonomikoak nabarmentzen dituena. Bigarren horretan kokatzen dugu **ekofeminismo kritikoa**, Mugarik Gaberen ikuspegitik hurbilekoa: emakumeek jasaten duten zapalkuntza naturaren narriadurarekin lotzen du, eta aditzera ematen du balio patriarkalak direla bi arazoon sortzaileak.

Alicia Puleoren (2011) arabera, ekofeminismo kritikoa *"doktrina eta praktika zapaltzaileak aztertzeko helburua du, bai patriarkatu tradizionalak bai gaur egungoenak, tradizio emantzipatzaile ilustratua berraztertuz. Emakumeen berdintasuna eta autonomia aldarrikatzen du, sexu- eta ugalketa-eskubideen aitormenean arreta berezia jarriarik. Ezagutza zientifiko eta teknologikoaren onurak onartzen ditu, aldi berean zuhurtasun handiz eta erne jokatzu gero, betiere. Zaintzaren etikaren balioak unibertsal bihurtzeko daitezela sustatzen du, emakumeak "planetaren salbatzaile" saiatuak bihurtzeko daitezela saihestuz. Emakumeen giza eskubideak gutxitzen ez duen kultura arteko ikaskuntza bat proposatzen du, eta naturaren batasuna eta jarraipena baiesten ditu, ezagutza eboluzionista onartuz eta gizakiak ez diren animalien gaitasunak errukia eta justizia tinko eskatuz"*.

3.2. Ekonomia feminista

Ekonomia feminista ekonomia konbentzionalaren **helburuen aldaketa** batetik abiatzen da. Erabilgarritasunak, etekinak edo kontsumitzailearen "asebetetzea" maximizatzeke asmoa hartu beharrean, ekonomia-jarduerearen erdigunean berrekoizpena, bizitza mantentzea eta guztiontzako, gizon zein emakume, bizitza duin bat lortzea jartzen ditu. Horrenbestez, haren proposamenak hauek direla esan dezakegu: bizitzak jarrai dezan, gizakiei,

gizarteari zein ekologiari dagozkien alderdietan, oraingo zein etorkizuneko belaunaldientzat; kalitatezko bizitza izan dadin, bizitza on bat, pertsona guztiak eta ekosistema guztiak barne harturik.

Ekonomia feministaren lehen ekarpena erabiltzen den **ekonomiaren** eta lanaren **nozioa zabaltzeko** proposamena izan da. Amaia Orozcok (2010) aditzera ematen duenez, *"ez dago merkatu kapitalistek gure aztertze-ahalmenaz egin duten kolonizazioaren erakusgarri handiagorik arlo ekonomikoa ulertzeko modua "ekoizpeneko" eta merkataritza-banaketako prozesuak aztertzerira murriztu izana baino. Beharrianak estaltzeko baliabideak eta bizitza merezi duen bizitza baterako baldintzak sortzea da ekonomia"*.

Ekonomia feministak **izozmendiaren metafora** proposatzen du sistema sozioekonomikoa irudikatzeko. Sistemak (hierarkikoa berez) desberdintasuna behar du irauteko. Merkaturia da garrantzitsuena, eta esparru horretatik nahiz diru dagoen guztia baztertu egiten da. Logika horretan, zainketak, bizitza mantentzeko zeharo beharrezkoak izanik, ezkutuan geratzen dira

Ekonomia feministak honakoa proposatzen du:

- **Ongi bizitzea** helburu sozioekonomikotzat berriz definitzea. Erdigunean bizitza jartzea, kapitalaren ordeztu.
- Bestelako logika ekonomiko bat eraikitzea, **zainketak** barne hartuko dituenari, gastuen aldetik zein sarreren aldetik, zainketok egiten di-tuenari dagokion ordaina emanda.
- **Birbanaketaren** alde egitea, hazkundearen burugabekeriaren aurrean.
- **Desberdintasunak zuzentzea**, egiturazkoak, klasekoak, generokoak, etniari lotutakoak, hegemoniaren globalaren ingurukoak,...

3.3. Emakumeen proposamenak nekazari-mugimenduan

La Via Campesinak (LVC), nazioarteko mugimendua den aldetik, bere **agendan** printzipio eta aldarrikapen feministak sartzen ditu (parekidetasuna, emakumeen antolatze-guneak, landa-eremuko emakumeen aurkako indarkeriari aurre egiteko kanpainak...). Horren erakusgarri dira **emakume nekazariarentzako berezko lan- eta eztabaida-guneak**: nazioarteko foro eta batzarren aurretik egiten dira, eta ezinbestekoak dira beren agendak adosteko eta pisu handiagoa izan dezaten halako ekitaldietan; hain zuzen ere, haietan antolakundearen lehentasuneko estrategiak eta jarduera-ildoak erabakitzen dira.

Ezbairik gabe, horrek lagundu egin du, elikadura-burujabetzari dagokionez, genero-ekitatearen funtsezko alderditzat honako hauek identifika daitezten:

- Emakumeen **parte-hartze** parekidea erabakiak hartzeko guneetan (nekazari-antolakundeak, sindikatuak, sareak, eta abar), berezko languneak izanda, **emakumeen beharizan eta interes bereziak** aztertze aldera.

- Aurrekoa aintzat hartzeko, arazo praktiko batzuk konpondu behar dira, emakumeek egiaz parte har dezaten erabakiak hartzeko guneetan (**ordutegiak, ardurakidetzak zainketetan, prestakuntza, autoestimua...**), eta, halaber, zenbait gizon eta antolakunderen erresistentzietan heldu behar zaie.
- Jendaurrean era positiboan balioestea haziak gordetzea, nekazaritzako ezagutza tradizionalak transmititzea, eta eskala txikiako ekoizpen-moduak; izan ere, elikadura-burujabetza sustatzen duten oinarri batzuk dira horiek, eta emakumeak izan dira haietan **protagonistak** historian zehar, behar bezala estimatu ez bazaie ere.
- **Titularkidetasuna** lortzea, bai eta gizonetako nekazariak dituzten lan-eskubide eta eskubide sozial berak **izateko aukera**, emakumeak familiako laguntza gisa edo mikroproiektuen ekintzaile gisa ikusteari utzita.
- **Sexuaren arabera lan-banaketa** bukatzea landa-eremuan, eta emakumeak nekazari xehean nekazaritzako maila eta sektore guztietan integratu daitezela sustatzea.
- **Emakume nekazarien aurkako indarkeriari** buru egiteko borroka, haien bizi-baldintzak direla eta (bizitza, lana eta etxea bikotekidearekin batera eguneko ordu guztietan; mendetasun ekonomiko handia; etxebizitza bakartuak askotan; zerbitzu publikoetatik urrun dauden etxeak, eta abar), indarkeria jasateko moduko parada ahulean aurkitzen baitira eta oso zaila baita handik ateratzea egoera horretan.

Hala ere, apostuok mugimenduaren agenda orokorrean eta LVCren egituraren daude onartuago, hura osatzen duten sare eta antolakunde ugarietan baino. Maila horretan, zailtasunak daude egiazko genero-ikuspegia onartze-

ko antolakundeetan eta haien praktketan. "Aski da emakumeen aurkako indarkeria Mundu Kanpaina" delakoak eta antzeko ekimenek gatazka sortzen dute nekazari-antolakundeen eguneroko jardueran jartzean, antolakundeetan ere erresistentziak agerian utzirik.

Beharrezkoa da oinarri-antolakundeetan **feminismoaren ekarpenak** sar daitezen, proposamenen beharrezko berrazterketari dagokionez (zainketak, ekonomia feminista...), eta emakumeak zein gizonak gune sozial, politiko eta ekonomikoetara parekidetasunez sartzeari dagokionez. Egituraren eta kulturaren aldetiko aldaketa bat behar da oraindik, haren bidez rolak berdintasunez berriz esleitzeko bikotearen, etxearen, nekazari-antolakundeen eta erakunde publikoen arloetan, bai eta ekoizpen-arloan ere, aldi berean haurrei sexista ez den prestakuntza eta hezkuntza ematen zaiela.

Gaur egun arte, nolabait Latinoamerikako nekazari-mugimenduetarekin batera (haren ordezkari nagusia Coordinadora Latinoamericana de Organizaciones del Campo –CLOC-LVC– deritzona da, hots, "Landa-eremuko Antolakundeen Latinoamerikako Koordinakundea") antolatu diren edo harekin harremanetan sartu diren antolakunde feministak honako hauek dira. Emakumeen Mundu Martxa (MMM) eta Red Latinoamericana de Mujeres Transformando la Economía (REMTE) izenekoak ("Ekonomia Eraldatzen ari diren Emakumeen Latinoamerikako Sarea), eta Mesamericanas en Resistencia por una Vida Digna deritzona ("Bizitza Duin baten aldeko Erresistentziako Erdialdeko Amerikako Emakumeak"), besteak beste.

3.4. Emakume indigenen proposamenak

Herri indigenek milurtekoak daramatzate bizitzaren, natura-munduaren, eta izaki bizidunen arteko harremanen ikuspegi bat praktikan jartzen eta babesten; ikuspegi horretan, gizakiak komunitateko kide izatearen, existitzen

den guztiarekiko errespetuaren zein naturarekiko oreka eta harremanaren zentzu garai bat du, pertsonak naturaren parte jotzen direla, ez haren jabe.

Mugimendu indigenaren aldarrikapenek eta *ongi bizitzea* delakoaren inguruan duten mundu-ikuskerak nekazari-mugimenduk ulertzen dituen bestelako moduan uler ditzakete nekazaritza-erreforma edo lurraren eta lurraldearen jabe izateko erak, eta indigena guztiak ere ez dira nekazariak. Hala eta guztiz ere, elikadura-burujabetzaren printzipioei dagokienez, bi mugimenduen artean oso adostasun argia dago.

Generoa eta feminismoa Mendebaldeko diskurtso berri samar bat da bidegabekeriak ikusgai bihurtzeko, eskubideak aldarrikatzeko eta berdintasunean aurrera egiteko. Emakume indigenek, emakume-antolakundeetatik eta/edo emakume eta antolakunde feministetatik (askoz gutxiago), beren berdintasun-estrategia formulatu dute, beren kode kulturalekin, eta sarritan indigena ez den mugimendu feministarenen oso bestelako lehentasunak izaten dituzte, bai eta beste oinarri kultural bat ere (feminismo komunitarioa, eskubide kolektiboen aldeko apustua, gorputz-lurraldea...). Beharrezkoa da mugimendu feministaren diskurtsoak eta proposamenak eguneratzearen garrantzia berraztertzea, aniztasuna aintzat hartuz eta agian eurozentrikoak edo kolonialistak diren praktikak sortu gabe, ikaskizunak hainbat ikuspegitatik eta mundu-ikuskeratatik jasota.

Puntu honetan gurutzatzen da, halaber, pertsona bakoitza osatzen duten **as-kotariko identitateen** bizipena (emakumea, nekazaria, indigena...) eta nola une jakin batzuetan behartu da identitate batzuei eta haiei dagozkien borrokei lehentasuna ematera, mugimenduen borrokak eta agendak bateratzeko moduak –inola ez errazak– bilatu beharrean; horrek frogatzen du, halaber, ezin dela bigarren une baterako atzeratu emakumeen eskubideak betetzearen aldeko borroka. Errealitate hori gertatzen da emakumeak identitate indigenaren eta emakume-identi-

tatearen artean jarrera bat hartu eta "aukeratu" beharrean aurkitzen diren tokietan, borroka horiek bereizezinak direla ulertzen dugularik, eskubide indibidualak eta kolektiboak diren bezalaxe, eta, bereiziz gero, beren izaera eraldatzailea galduko luketela.

Lehen aipatu dugunez, emakume indigenek jarri dituzten elementuak, azterketaren, esperientziaren zein proposamenen aldetik, ugariak izan dira, baina haietako bi nabarmendu nahi ditugu. Batetik, eskubide kolektiboak ikusgai bihurtzea, eta ez bakarrik eskubide indibidualak; eta bestetik, lurraldearen defentsaren aldeko apustua, bi gako kontuan harturik: gorputz-lurraldea eta lur-lurraldea, gizonen lurralde bataren zein bestearen gaineko menderakuntza bertan behera utz dezatela tinko eskatuta. Bigarren proposamen hori adibide argia da gurutzagune horiek, borroka elkarlotu ez ezik (borroka indigena eta borroka feminista kasu honetan), eskubideak bete daitezten lortzeko planteamendu eta estrategia berriak sortu ere egiten dutela.

4. Proposamenak

Ondoren aurkezten dugun zerrenda zenbait banakoren proposamenak nahiz hainbat kolektibo eta antolakunderen proposamenak bilduz osatu da. Hemendik, gure esker ona adierazten diegu haiek guztiak egin duten ahalegi-nagatik.

Behar hauek ditugu abiapuntu:

- Generoko azterketa bat egitea, bai elikadura-burujabetza edo emakumeen ahalduzkoa eragozten dituzten politika publikoak buruz, bai abian jarri nahi diren alternatibei buruz.
- Salatzea hala sektore pribatuak baliabide naturalez jabetzeak eragiten duen indarkeria nola emakumeek pairatzen duten indarkeria gizonak biek ekoiztita-ko baliabide eta aberastasunez jabetzen direnean.
- Emakume nekazarien eskubi-deak aitortu eta errespetatzea langile diren aldetik, haien lan-eskubideak ziurtatuz eta sexuaren arabera lan-banaketa ezabatuz.

- Emakumeek lurra, bai eta beste baliabide batzuk, izateko eta kontrolatzeko aukera izan dezaten bermatzea.
- Emakume nekazarien parte-hartze politikoa areagotzea.
- Nazioarteko lankidetzeta eta elkartasuna zabaltzea eta sendotzea pertsonen, mugimenduen zein herrien artean, genero-ekitatearekiko nekazaritza-burujabetzaren esparruaren barruan.

Labur esanda, elikadura-burujabetzaren eraikuntzak, ezinbestez, gizonek emakumeen gainean gauzatzen duten menderakuntzaren sistema deseraiki behar da, ez bakarrik gizakiak naturaren gainean gauzatzen duena menderakuntzaren sistema. Elikadura-burujabetza ezin da eraiki sistema patriarkal baten gainean. Genero-harremanetarako esparru berri batean baino ezingo da gertatu gizarte-aldaketa bat, emakumeei bere eskubideak eta aukerak itzuliko dizkiona, pertsona gisa, nekazari gisa eta emakume gisa.

EAEko erakunde publikoentzat:

1. Nekazaritzari eta merkataritzari buruzko politika berriak egin eta abian jartzea, elikadura-burujabetzan oinarrituta, Nekazaritzako Politika Bateratutik datorren eredia albo batera utzirik, elikagaien eta elikagai-banaketaaren arloko enpresa handiek jasotzen baitute haren onura, ustiategi txikien kaltetan, eta bereziki emakumeen kaltetan.
2. Emakumeen eta Gizonen Berdintasunerako otsailaren 18ko 4/2005 Legea betetzen dela bermatzea; hain zuzen, lege horrek ezartzen du *"euskal herri-agintek genero-ikuspegia txertatu behar dutela beren politika eta ekintza guztietan, halako moduz non horietan guztietan ezberdintasunak ezabatzeko eta emakumeen eta gizonen berdinta-*

*suna sustatzeko helburu orokorra ezarriko duten”, genero-ikuspegia-
ren integrazioa hau izango dela: “emakumeen eta gizonen egoera,
baldintza, jomuga eta beharrian ezberdinak modu sistematikoan
kontsideratzea, eta, horretarako, politika eta ekintza guztietan, maila
guztietan eta horien plangintza-, egikaritze- eta ebaluazio-fase guz-
tietan, ezberdintasunak ezabatzeko eta berdintasuna sustatzeko xe-
dea duten helburu eta jarduketa zehatzak txertatzea”.*

3. Emakumeen eta Gizonen Berdintasun Eragingarrirako martxoaren 22ko 3/2007 Lege Organikoa betetzen dela ziurtatzea; lege horrek, hain zu-
zen, ondorengo eskatzen du: *“izaera orokorreko xedapen-proiektuak
eta berebiziko garrantzia duten plan ekonomiko, sozial, kultural eta ar-
tistikoak, Ministroen Kontseiluak onetsi behar dituenen, txosten bat
izan beharko dute generoan oinarritutako eraginari buruz”.*
4. ELIKA-Nekazaritzako Elikagaien Segurtasunerako Euskal Fundazioa Eli-
kadura Burujabetzarako Euskal Herriko Agentzia bihur dadila.
5. EAEko Elikadura Burujabetzari buruzko Aholku Batzordea sortzea, gi-
zarteak parte har dezan Euskal Herriko Agentziaren barruan, bai nek-
azaritzaren sektoreak bai emakumeen antolakundeek zein antola-
kunde feministek ordezkariak izango dituztela bermatuta.
6. Emakume Nekazariaren Estatutua betetzen dela bermatzea, beha-
rezko baliabideez hornituz.
7. Lurraldea Antolatzeko Jarraibideak (LAJ), eredu sozioekonomiko-e-
kologikoa lurraldera eramaten duen arau-tresna gisa, elikadura-bu-
rujabetza susta dezala eta genero-ikuspegia har dezala eskatzea.

8. Nekazaritzako lur emankorra murrizten duten edo ura kutsatzen duten proiektu eta azpiegitura handiak geraraztea, *fracking* delakoa kasu, lehen sektorea desagerraraztea eragiten baitute, eta gure elikadura arriskuan jartzen.
9. Agroekologikoa, tokikoa eta zirkuitu laburrekoa den ekoizpen bat sustatzea, tokiko elikadura-sistemak bultzatzearen, halakoak lan-iturri eta tokiko ekonomiaren iturri izan daitezke eta. Emakumeek eginitiko lana aitortu beharko du, eta ekoizpen-sisteman sartu; halaber, landu daitezkeen lurak izateko aukera izan dezaten erraztu beharko du, eta denetariko baliabideak izateko aukera nahiz kontrola emakumeen eta gizonen artean birbanatu, emakumeen eta gizonen arteko eskubide- eta aukera-berdintasuna bermatzeaz gain.
10. Biztanle guztientzat elikagaiz hornitzea, behar den kantitatez eta kalitatez, ekoizpen txiki eta ertainean oinarriturik.
11. Pertsonen zaintzari eta elikadurari lotutako zereginak birbana daitezkeen sustatzea, eta horretarako heztea. Emakumeei bakarrik dagokien jarduera gisa hartzeari utz dakiola, eta gizonekin bana dadila, horrek dakarren lan guztiakin batera: merkatura joatea, prezioak erkatzea, baratzeak zaintzea, elikagaiak garbitu eta prestatzea, eta abar.
12. Landa-eremuetan oinarritzko zerbitzu publiko kalitatedunak bermatzea (osasun-zentroak, hartzaindegiak,...).
13. Landa-eremuan indarkeria matxistari aurka egitea, beharrezko baliabideak emanez eta jende guztiarentzako, oro har, sentsibilizazio-jarduerak sendotuz.

14. Gazteak nekazaritzako sektorean sar daitezten sustatzeko neurriak bultzatzea, belaunaldi-txandakatzea gertatu ahal izateko, hain beharrezkoa izaki.
15. Supermerkatuak eta azalera handiak era masiboan ezar daitezten galaraztea; horrek tokiko merkatuak kaltetzen ditu, hots, emakumeek tradizioz nekazaritzako eta eskulangintzako produktuak saltzen dituzten tokiak.
16. Emakumeek landa-ingurunean duten egoerari buruzko berariazko azterlanak egitea, eta estatistika ofizialetan sexuaren arabera banakaturako datuak argitaratzea, nekazaritzako jarduerari dagokionez.
17. Sexista ez den eta ingurumen-ardurarantz daraman hezkuntza bat sustatzea, lurraren alderako maitasuna, errespetua eta mirespena bultzaturik, bai eta iritzi hobezina ere, haren balioagatik. Ekoizpene-tik hurbilago dagoen harreman bat bultzatuz, prozesu naturaletatik gero eta isolatuago egon gaitezten saihestearren.
18. Labore transgenikoak debekatzea, egungo araudi higieniko-sanitarioa aldatzea, eta biomimesiari buruzko I+G+Bn egiten den inbertsioa handitzea EAEn, betiere emakumeen bizitzan izaten den inpaktu berezia aintzat hartuta.

Gizarte-mugimenduentzat:

1. Elikadura-burujabetzaren paradigma emakumeen eta gizonen arteko ekitatearen printzipioan oinarritu behar dela aitortzea. Horrek eskatzen du bai emakumeak ikusgai bihurtzeko eta politikan parte

hartzeko neurriak har daitezela bai kontzeptu eta proposamen feministak onar daitezela.

2. Elikadura-burujabetza, herrien burujabetza eta emakumeen autonomia elementu eta borroka bereizezintzat jotzea. Emakumeen berezko aldarrikapenak atzeratzeak halakoei ez heltzea dakar berekin, genero-desberdintasunak betikotuta horrela.
3. Politika-mailako estrategiak prestatu eta aurrera eramatea, nekazarien agendan emakumeen berezko aldarrikapenak sarturik; horrela, antolakundeak, landa-eremua eta gizartea, oro har, blaitzen dituen kultura matxista gainditzen laguntzen da.

4. Barne-mailako estrategiak prestatu eta aurrera eramatea genero-ekitatearen inguruan. Feminismoaren ekarpenak harturik, antolakundeen, sindikatuen, sareen eta abarren erabakiak hartzeko guneetan parte-hartze parekidea lortzea. Berezko languneak izanda, emakumeen beharrizan eta interes bereziak aztertze aldera. Horretarako, arazo praktikoa batzuk konpondu behar dira, emakumeek egiaz parte har dezaten erabakiak hartzeko guneetan (ordutegiak, ardurakidetzak zainketetan, prestakuntza...).
5. Antolakundeen arteko elkarrizketa eta sare mistoak (emakumeenak eta feministak) ezartzea, Iparralde eta Hegoalde globaletako hainbat antolakunderen arteko topaguneak egon daitezen sustatuta, esperientziak trukatzeko, sareak ehuntzeko, eta agenda bateratuak eratzeke.
6. Bereizkeria eta indarkeria matxistaren mota guztiak jendaurrean gaitzestea, gizarte-mugimenduen ardurakidetzak onarturik antolakuntzan, salaketan, prebentzioan eta alternatiben sorkuntzan.

5. Kontsultatu- tako eta gomendatutako zenbait agiri

Kontsultatu den bibliografia:

- CARRASCO, Cristina (2009). "Mujeres, sostenibilidad y deuda social", en *Revista de educación*, número extraordinario, abril 2009, p. 169-191.
- COOPERACCIÓN (2011). *Claves feministas para una soberanía alimentaria con pertinencia cultural*. Disponible en: <http://www.cooperaccio.org/wp-content/uploads/2011/12/MANUAL-ALIMENTARIO-imprenta1.pdf>
- CRUZ, Josefina; GARCIA, Mª Dolors; y SALAMAÑA, Isabel (1995). *Mujer y agricultura en España. Género, trabajo y contexto regional*. Oikos-tau: Barcelona.
- DEERE, Carmen Diana; LEÓN, Magdalena (2003). "La brecha de género en la propiedad de la tierra en América Latina". Disponible en: <http://redalyc.uaemex.mx/src/inicio/ArtPdfRed.jsp?iCve=59806803>

- DUQUE, Elena (2009). Entrevista a Alicia Puleo: claves para aproximarnos al ecofeminismo. *Ameco Press*. Disponible en: <http://www.amecopress.net/spip.php?article2149>
- FERNÁNDEZ DELGADO, Arantxa (2011). *Soberanía alimentaria y género: las mujeres como agentes activos en el desarrollo rural*. Congreso internacional "Educación y soberanía alimentaria" (ESF- AECID, octubre 2011). Disponible en: <http://www.educacionsinfronteras.org/files/515993>
- GARCÍA, Fanny (2010). "Lucha por la Igualdad de Género en el movimiento campesino internacional de La Vía Campesina". *Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*, núm. 1, marzo 2010, p. 18-23.
- EUSKO JAURLARITZA (2009). *Elikadura-subiranotasuna emakumeen jabekuntzatik eta haien jabekuntzarako – IV. Jardunaldiak Garapenerako Estrategia Positiboak*. Eusko Jaurlaritza: Vitoria-Gasteiz.
- EMAKUNDE (2010). *EAEko emakumeen lanbide ibilbide eta egoerako desberdintasuna*. Emakunde: Vitoria-Gasteiz.
- ENTREPUEBLOS (2009). *Las Mujeres alimentan el Mundo. Soberanía alimentaria en defensa de la vida y el planeta*. Disponible en: <http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/18131/original/mujeresalimentanelmundo.pdf?1284475559>
- EUSTAT-Euskal Estatistika Erakundea, www.eustat.es
- FONTENLA, Marta (2008). "Patriarcado" en GAMBA, Susana (Coord.) *Diccionario de estudios de género y feminismos*. Biblos: Buenos Aires.
- IKT (2011). *Emakumeak landa-ingurunean. Lau urtez behingo iker-lana-Eusko Jaurlaritza. Hemen eskuragarri*: http://www.nasdap.ejgv.euskadi.net/r50-6552/es/contenidos/informacion/mujeres_rurales/es_agripes/adjuntos/mujeres_medio_rural.pdf

- INE-Instituto Nacional de Estadística, Censo Agrario (2009), www.ine.es/inebmenu/mnu_agricultura.htm
- MUGARIK GABE (2012). *Desazkundera eta ondo bizitzea: Mugarik Gaberen apustu handia*. Disponible en: www.mugarikgabe.org
- MUNDUBAT (2011). *Feminismoak eta elikadura-burujabetza uzartu emakumeen eta herrien autonomia lortzeko. Hemen eskuragarri*: <http://www.mundubat.org/archivos/201205/feminismosysacast.pdf?1>
- MUNDUBAT-EHNE (2010). *Emakume nekazarien eskubideak eta aldarrikapenak. Hemen eskuragarri*: <http://www.mundubat.org/archivos/201107/dossiermujcamp.pdf?1>
- PEREZ OROZKO, Amaia (2005). "Amenaza tormenta: La crisis de los cuidados y la reorganización del sistema económico". Disponible en: <http://ebookbrowse.com/gdoc.php?id=160677173&url=0c8afb-be75e8aef0a7388a9df6a771a5>
- PEREZ OROZKO, Amaia (2010). "Diagnóstico de las crisis y respuestas desde la economía feminista". *Revista de Economía Crítica*, núm. 9, p. 131-144.
- PULEO, Alicia H. (2002). "Un repaso a las diversas corrientes del ecofeminismo: Feminismo y ecología". *El Ecologista*, núm. 31, p. 36-39.
- PULEO, Alicia H. (2011). "Ecofeminismo para otro mundo posible". Cátedra: Madrid.
- VETERINARIOS SIN FRONTERAS (2010). *Construyendo la soberanía alimentaria*. Disponible en: http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/18326/original/Construyendo_la_soberania_alimentaria.pdf?1301305269
- VETERINARIOS SIN FRONTERAS (2012). *Una PAC para el 1%*. Disponible en: <http://www.veterinariossinfronteras.org/news/2012/05/15/0002>

Kontsultatutako eta intereseko beste web-orri batzuk:

- ALIADAS POR LA SOBERANÍA ALIMENTARIA:
aliadasporlasoberania.blogspot.com.es
- BASERRI BIZIA: www.baserribizia.info
- COORDINADORA LATINOAMERICANA DE ORGANIZACIONES DEL CAMPO-LA VÍA CAMPESINA: www.cloc-viacampesina.net
- DESAZKUNDEA: www.desazkundera.org/
- EHNE-BIZKAIA: www.ehnebizkaia.org
- LA VÍA CAMPESINA: www.viacampesina.org
- EMAKUMEEN MUNDU MARTXA: www.marchemondiale.org
- MUNDUBAT: derechoshumanosdelcampesinado.org
- PLATAFORMA RURAL: www.plataformarural.org
- SARETUZ: saretuz.wordpress.com
- SOBERANÍA ALIMENTARIA, BIODIVERSIDAD Y CULTURAS:
revistasoberaniaalimentaria.wordpress.com
- ZENTZUZ KONTSUMITU-CONSUME CON SENTIDO:
www.consumoresponsable.info

| Glosarioa

AGROEKOLOGIA: Elikagai osasungarriak ekoizteaz gain, beste alderdi batzuk ere barne hartzen dituena, hala nola kultura, ekonomia, gizartea eta politika: elikadura, osasuntsu jateko modu bat ez ezik, alderdi sozial bat ere baduela ulertzen da. Agroekologiaren printzipioak: ingurumena kontserbatzea; labore organikoetatik datozen tokiko haziak erabiltzea; izurriak eta gaitzak autorregulatzea edo biopestizidak, kontrol biologikoa eta landare-animalien erresistentzia naturala erabiltzea; laborantzan bertan energia-ziklo itxiak areagotzea; ongarri, medeagarri eta simaur organikoak erabiltzea; sasoiko labore osasungarri eta elikagarriak ekoiztea.

AITATASUN/AMATASUN ARDURATSUAK: Aitatasun/amatasun arduratsuaren barruan sartuko lirateke (batetik) emakumeek eta gizonak seme-alabak izateko unea eta haien kopurua erabakitzeko –beren egoeraren arabera eta, hortaz, ugalketa-eskubideak erabiltzeko– ardua eta (bestetik), behin seme-alabak izatea erabakiz gero, haiei ondasun material eta afektiboak emateko ardurakidetasuna.

ANDROZENTRISMOA: Teoriaren eta ezagutzaren ikuspegitik, mundua eta gauzak ikustea haien guztien erdigunea eta neurria gizonak balira bezala, gainerako guztia ezkutatuz eta ikusezin bihurtuz, emakumeek gizarteari egiten dizkieten ekarpenak eta emaitzak besteak beste. Aurreuposatzen du gizonezkoen esperientzia litzatekeela esperientzia “unibertsala”, nagusia, gizarteriaren erreferentzia edo irudikapena, emakumezkoen esperientzia albo batera utzita. Iturria: Palabras para la Igualdad. Biblioteca Básica Vecinal.

ARDURAKIDETASUNA: Hori dela eta, bateragarritasuna gainditu behar da, eta ardurakidetasuna ezarri, alegia, bai emakumeek bai gizonek arlo publikoaren eta pribatuaren ardura hartzea, gizonezkoek etxeko eta zainketako esparruan parte har dezaten nabarmenduta, baina, era berean, estatuaren, merkatuaren eta, oro har, gizartearen ardura ere ikusgai eginik.

BIODIBERTSITATEA: Lurraren gainean dauden askotariko izaki bizidunak, bai eta Lurra eratzen duten natura-sistemak ere aipatzen dituen terminoa, mila milioika urteko eboluzioaren emaitza gisa, prozesu naturalen ondorioz eta gizakien jardueren eragin gero eta handiagoaren ondorioz. Biodibertsitateak ekosistema ugariak nahiz espezie barruko gene-desberdintasunak ere barne hartzen ditu. Halakoek bizidun-mota asko konbinatzea ahalbidetzen dute, eta haien arteko eragin-trukeak, ingurunearen gainerakoarekin batera, planeta gaineko biziaren euskarria dira. Iturria: *Dibertsitate Biologikoari buruzko Nazioarteko Hitzarmena*.

DESAZKUNDEA: Pentsamendu politiko, ekonomiko eta sozialeko joera bat da, ekonomia-hazkunde mugagabearen aurka dagoena. Kontsumoa eta ekoizpena gutxitzea aldeztu du, gizakiaren eta naturaren artean oreka-egoera berria ezartze aldera, bai eta gizakien artean ere, gizonen eta emakumeen artean.

EKOFEMINISMOA: Feminismoaren eta ekologismoaren agerpen berri bat. Patriarkatuak emakumeen eta naturaren artean egiten duen asoziazioa salatzen du. *Emakumea-natura / gizona-kultura* binomioak eta kulturari naturaren gainetik ematen zaion nagusitasuna lagungarri suertatzen dira azaltzeko zergatik jotzen diren emakumeak gizonak baino gutxiagokotzat. Ekofeminismoak proposatzen du mugimendu feministak eta mugimendu ekologistak helburu komunak dituztela (eskubide-berdintasuna, hierarkiak kentzea, eta abar) eta batera lan egin beharko luketela alternatiba teoriko eta praktikoak eraikitzen, feminismoaren aldarrikapenak elikadura-burujabetzaren proposamenei eta kontzientzia ekologikoari lotuz.

EKONOMIA FEMINISTA: Zalantzan jartzen ditu teoria ekonomiko gehienak, haien joera androzentrikoa dela eta. Haren abiapuntua da ekonomia kontentzionalaren helburuak aldatzea, ekonomia-jardueraren erdigunean berrekoizpena, bizitza mantentzea eta bizitza duin bat lortzea jarririk. **Genero-ekonomiaren** eta ekonomia feministaren arteko aldea da lehenak gizonen eta emakumeen arteko desberdintasun ekonomikoak salatzean diharduela gehienbat, esparru globala zalantzan jarri gabe, eta ekonomia feminista, al-diz, azterketa ekonomikoaren kontzeptu nagusiak birformulatzen ari dela: Cristina Carrasco

EKITATEA: Justizia esan nahi du, aniztasuna aitortzea da, hori inongo bereizkeriaren kausa izan gabe. Proposatzen du trataera berdinak bultzatzea, edo desberdinak, baina baliokidetzat jotzen direnak eskubideei, onurei, betebeharreri eta aukerei dagokienez. Genero-ekitate gizonen eta emakumeen trataerako zuzentasunari dagokio, batzuen eta besteen beharrezan araberak. Tratamendu neutro batez hara indikoa da; emakumei aukera-berdintasuna izatea galarazten dieten desabantaila historiko, sozial eta kulturallak konpentsatzeko neurriak har daitezela eskatzen du.

ELIKADURA-BURUJABETZA: Herriek nekazaritza eta abeltzaintzaren arloko beren politikak zehazteko duten eskubidea da, elikagai elikagarriak, kulturalki egokiak, eskuragarriak eta metodo iraunkorrez zein toki-mailan ekoiztiak ekoizteko eta kontsumitzeko duten eskubidea. Emakumeen eskubideak airtortzen eta errespetatzen ditu elikagai-ekoizpenean, bai eta erabakiak hartzeko organo guztietan parte har dezaten ere.

ELIKADURA-SEGURTASUNA: Pertsona guztiek janaria eskuratzeko aukera ziurtatuta dutenean lortzen da, janari segurua eta elikagarria, bizitza aktibo eta osasuntsua izateko helburuarekin. Kontzeptu horrek ez du aipatzen elikagai horiek nork ekoizten dituen eta nola ekoizten dituen.

ELIKAGAI-KRISIA: Elikagaien prezioak hainbeste garestitzearen ondorioz jende gehienak elikagaiok ezin eskura ditzakeen mundu-egoera. 2008ko elikagai-krisiaren eraginez, munduko pertsona elikatu gabeak 100 milioitan gehitu ziren. Elikagaiek prezioak igotzeko kausa nagusiak hauek izan ziren: agroerregaiak eta burtsak elikagaiekin eginiko espekulazioa.

EMAKUMEEN AHALDUNTZEA: Terminoa Beijingeko Emakumeei buruzko Konferentzian sortu zen, erabakiak hartzeko prozesuetan eta boterea izateko aukeran emakumeek parte-hartze handiagoa izateari erreferentzia egiteko. Adierazpide horrek barne hartzen du, era berean, emakumeek banaka eta kolektiboki duten botereaz kontzientzia hartzea, norberaren duintasuna berreskuratzeari lotuta. Iturria: Palabras para la Igualdad. Biblioteca Básica Vecinal. Ahalduntzea ezin dio inork besteri eman, pertsonak berek ahaldundu behar dute beren burua. *Ahal* (boterea) terminoa kontzeptu honetan *zerbaite-rako ahala* da (beste batzuen gainekoen boterea ez bezala), ahal sortzailea da, eraldatzeko gaitasuna duena, Kate Youngek dioenez, bai eta arlo indibiduala gaintuz aldaketak lortzeko gaitasuna ere.

FEMINISMOA: Feminismo bada bai pentsamendu teorikoko korronte bat bai gizarte-mugimendu bat. Feminismoa deritzonaren barruan badaude askotariko ikuspegiak, hainbeste non “feminismoak” ere aipatu izan baitira Feminismoen ezaugarri komun gisa, ikus daiteke gizonen eta emakumeen artean desberdintasunezko egoera bat dagoela atzematen dela eta modu batean edo bestean desberdintasun horri dagokion *status quo*a aldatzeko nahia dagoela.

GARAPEN IRAUNKORRA: Garapen-modu bat da, egungo beharrianak betetzea ahalbidetzen duena etorkizuneko belaunaldiak beren beharrianak betetzeko ahalmena arriskuan jarri gabe. Baliabideen ustiaketa, inbertsioen joera, eta aldaketa teknikoak eta instituzionalak harmonian dauden aldaketa-prozesu bat. Iturria: Brundtland Txostena (1987).

GENEROA: Generoa eta genero-harremanak eraikuntza sozialak dira, gizarte batetik bestera nahiz garai batetik bestera aldatzen direnak; hala, bada, eraikuntzak izanik, aldatu, berrinterpretatu eta berreraiki egin daitezke (Palabras para la Igualdad. Biblioteca Básica Vecinal). Halaber, badaude beste interpretazio batzuk –korronte dekonstruktibistakoak batik bat– hala sexua nola generoa eraikuntza sozialtzat jotzen dituztenak. Halakoen arabera, gorputza bera dago diskurtsoaren bidez eraikita (hizkuntza, zientziak, erakundeak, legeak, eta abar), eta sexuaren eta generoaren arteko bereizketa, horrenbestez, ondorio faltsu bat da, sexua eta generoa eraikitzekeko mekanismoak estaltzen laguntzen duena, gainera. Generoaren kontzeptua sartzean, maskulinitate- eta feminitate-ereduak ulertu eta atzemateko modu berri bat sortu zen, testuinguru jakin bati zegokionez, eta elementu hori funtsezkoa da garapeneko genero-ikuspegian.

GENEROKO AZTERKETA/DIAGNOSTIKOA: Haren helburua da testuinguru jakin batean rola eta identitateak, botereen banaketa, emakumeen eta gizo-

nen arteko onurak eta ardurak dokumentatzea eta ulertzea, bai eta generoen arteko desberdintasunak ere. Bada modu bat, halaber, programek, proiektuek, politikak eta legeek emakumeen gainean eta gizonen gainean izaten dituzten inpaktu bereziei behatzeko. Helburu nagusia da genero-berdintasunaren aldeko jardura baterako eremu nagusiei antzematea, hala emakumeentzat nola gizonentzat onura ekartzeko moduan betiere.

GENERO-BERDINTASUNA: Haren abiapuntua da gizaki guztiak, gizon zein emakume, beren trebetasunak garatzeko eta aukerak egiteko askatasuna dutela, estereotipoek, genero-rol zurrunez edo aurreiritziek mugaturik egon gabe. Horren arabera, emakumeen eta gizonen berezko jokabideak, nahiak eta beharrezkoak aintzat hartu direla eta halakoak era berean balioztatu eta sustatu direla. Ez du esan nahi gizonak eta emakumeek gauza bera bilakatu behar dutenik, baizik eta haien eskubideak, ardurak eta aukerak ez direla egongo gizon edo emakume jaio izanaren mende. Iturria: ABC of Women Worker's Rights and Gender Equality, Geneva: ILO, 2000.

GENERO-IKUSPEGIA: Genero-teorian jatorria duen lan-norabidea; emakumeen eta gizonen egoera aztertzen du bien arteko harremanen edukia nabarmenduz eta botere-harremanak zalantzan jarriz, bidezkoagoa eta berdintasunezkoagoa den proposamen eraldatzaile batean oinarriturik. Iturria: Hegoa

GENEROKO POLITIKA: Beren jardura-eremu guztietan gizonen eta emakumeen arteko harremanak eta gizartearen barruan dituzten toki desberdinak aintzat hartzen dituzten politikak, eta, halaber, jarduteko xedetzat gizonen eta emakumeen arteko berdintasuna dutenak. Generoko politika batek dagokion testuingurua aztertu behar du, testuinguru jakin horretan berdintasuna erdiesteko geratzen diren oztopoak zehaztu, eta bere neurriak landu,

aurretiko azterketaren emaitzak kontuan hartuz. Generoko politika baterako generoko azterketa bat behar da halaberrez. Generoko politika ez da bakarrik gaur egun arte gizezkoak nagusi diren arloetara sar daitezen emakumei laguntzeko politika bat, baizik eta bestelako gizarte-eredu baterantz diharduen politika bat, pertsonen arteko berdintasuna dakarten balioak sartuz.

GENERO-ZEHARKAKOTASUNA [GENDER MAINSTREAMING]: Edozein ekimenez –legeak, programak eta politikak barne– edozein arlotan edo mailatan gizonen eta emakumeen bizitzaren gainean izango duten inpaktu bereziaren diagnostikoari dagokio. Estrategia bat da emakumeen eta gizonen interesak, kezkak eta esperientziak berezko dimentsioa izan daitezen arlo guztietako (politika, ekonomia, gizartea) politikak eta programak taxutu, abian jarri, gainbegiratu eta ebaluatzeko prozesuan, gizonen eta emakumeen arteko desberdintasuna berriz ez gertatzeko eta betikotzeko. Iturria: Mujeres en Red.

GIZA GARAPENA: Gizarte batek herritarren bizi-baldintzak hobetzeko prozesua, bere oinarriko beharrianak zein beharrian osagarriak bete ahal izateko ondasunak gehituz eta guztien giza eskubideak errespetatzen diren ingurune bat sortuz. Bere inguruan bertan gizakiak duen aukera-kopurua da, izan edo egin nahi duena izateko edo egiteko. Garatzen den ingurunean giza izakiak duen bizi-kalitatea neurtzeko modu bat dela esanez ere defini liteke, bai eta funtsezko aldagai bat ere herrialde edo eskualde bat kalifikatzeko.

IKUSPEGI FEMINISTA: Estrategiak eta proposamenak aztertzeari, zehazteari eta abian jartzeari feminismitik teoria kritiko gisa heltzen dion ikuspegia. Kontzeptu hau berrartzen dugu, azken urteetan ikusi dugulako asko zabaldu direla generoko politika despolitizatuak, instrumentalak, benetako izaera

eraldatzailerik izan gabe prozesuak estaltzen dituztenak eta/edo proposamen horren inguruan mugimendu feministaren aitormena eta protagonismoa ikusezin atxikitzen dituztenak. Kontzeptu hori hobetzeko estrategiak ikusgai bihurtzeko eta ekintza eta pentsamendu feministako proposamenak berreskuratzeke modu bat da, emakumeen eskubideen etengabeko urraketaren aurrean eta emakumeen eta gizonen arteko desberdintasunen gehitzearen aurrean.

IRAUNKORTASUNA/JASANGARRITASUNA: Espezie batek inguruko baliabideekin duen orekari dagokio. Hedaduraz, baliabide bat hura berritzeko mailaren azpitik ustiatzeari ere baderitzo Gizon-emakumeen onuraren aldetik eta 1987ko Brundtland Txostenaren arabera, oraingo beharrianak asetzeari datza, baina etorkizuneko belaunaldiek beren beharrianak asetzeko ahalmena arriskuan jarri gabe.

KONTSUMISMOA: Kontsumismoak oinarritzotzat jotzen ez diren ondasunak eta zerbitzuak metatu, erosi edo kontsumitzea esan nahi du, edo, era berean, gizarte-talde jakin baten barruan estatusa eta prestigioa erdiestearren aberastasuna norberegantzeko lehia sustatzen duen sistema politiko eta ekonomikoa aipa dezake. Gaur egungo gizarteko eskala handiko kontsumoak arrisku larrian jartzen ditu baliabide naturalak eta oreka ekologikoa. Kontsumismoak, neurrigabeko eskuraketa edo erosketa gisa ulerturik, bere eraginak eta ondorioak idealizatzen ditu, kontsumismoa gauzatzea gogobetetze pertsonala, baita norberaren zorientasuna ere, lortzearekin lotuz.

KRISI EKOLOGIKOA /INGURUNE-/INGURUMEN-KRISIA: Espezie edo populazio baten inguruneak bere iraupena desegonkortzeko moduko aldaketa kritikoak jasaten dituenean gertatzen da. Kausak askotarikoak izan daitezke, esaterako: aldaketa abiotiko bat; harraparitzaren presioa, edo gainpopula-

zioa. Kasu horietan guztietan, ingurunearen kalitatea narriatzen da, bertan bizi den espeziearen beharrazaneî dagokienez.

LANALDI BIKOITZA: Egoera hori jasaten dute lan-ordutegian lan ordaindua egiten duten eta, gainera, berrekoizpeneko lanari dagozkion zeregin guztiak egin behar dituzten emakumeek, azken lan hori ez baitute erdibanatzen emakumeon gizonetzko bikotekideek. Iturria: Palabras para la Igualdad. Biblioteca Básica Vecinal.

LANAREN BATERAGARRITASUNA: Emakumeen zein gizonen laneko, arlo personaleko, familiako eta aisia-komunitateko denboren harmonizazioari dagokio. Emakumeak lan-arloan sartzean, kritikatu izan da halako politikak, une jakin batzuetan, tresnak bihurtu direla emakumeek etxeko eta zainketa-ko lana bete dezaten errazago egiteko.

MASKULINITATEA/MASKULINISMOA: Maskulinitatea gizartean gizonetzkoiei esleitzen zaien nolakotasuna da. Interpretazio tradizional eta patriarkalak egozten dizkien ezaugarriak izaten dira kemena, erabakitze ahalmena, ekintza, lehia, nagusitasuna, agintea, indarra, sendotasuna, gogortasuna, independentzia, eta abar, emakumezkoen ezaugarriek baino balio handiagoa dutela. Maskulinismoa gizonek eraturiko gogoetazkoen dagokie; gune horien helburua da gizona izatearen inguruko esperientziak eta bizipenak, haren esanahia eta haren ondorioak partekatzea. Iturria: Xabier Odriozola, 2008.

MATXISMOA: Gizonetzkoak eta emakumezkoak bi talde desberdinetan banatzen dituen gizarte-sistema bati dagokion jokabidea (jarrerak, ekintzak, diskurtsoak, eta abar). Bakoitzak polo-genero bat eratzen du, bata bestearen osagarri, eta biak hierarkikoki antolatuturik daude, gizonetzkoek boterea du-

telarik eta emakumeak mendean daudelarik. Jokabide hori koherentea da sexo/generoko sistema patriarkalarekin, eta haren mikro-maila eratzen du. Iturria: Flavia Limone

MERKATURATZE-ZIRKUITU/-KANAL LABURRA: Gehienez bitartekari bat duen merkataritza-eredua, ekoizten dutenen eta kontsumitzen dutenen artean, alegia. Zuzeneko salmenta dela esaten da bitartekaririk ez badago. Adibide batzuk: ekoizle-merkatuak; kontsumo-taldeak; etxez etxe banatzen diren kutxen egitura; ustategietako bertako salmenta; denda espezializatuak edo tokiko produktuen dendak; jatetxeak eta jantoki kolektiboak.

NEKAZARITZA ORGANIKOA EDO EKOLOGIKOA: Elikagai osasungarriak ekoizteari soilik dagokiona.

ONGI BIZITZEA: Komunitate guztiarentzat –eta ez norbanakoarentzat bakarrik– nahikoa denaren etika. Gizakiaren ikuskera holistikoa eta integratzailea du, eta gonbit egiten gaitu ekosistemak jasan dezakeen baino gehiago ez kontsumitzera eta segurtasunez gure gain ezin har dezakegun hondakinik ez sortzera, eta erabili dugun guztia berrerabiltzera eta birziklatzera bultzatzen gaitu. Iturria: Leonardo Boff.

PATRIARKATUA: Maskulinoak femeninoa mendean izatea bermatzeko ezarritako eta intituzionalizatutako (egitura politiko, ekonomiko eta sozialen bidez) gizarte-antolakuntzako sistema.

POBREZIAREN FEMINIZAZIOA: Fenomeno horren arabera, egungo pobretze-dinamikak batez ere emakumeei eragiten diete; izan ere, testuinguru globalean haiek osatzen dute talderik pobretuena, goranzko joera batekin. Hona hemen atzeman diren dinamika horren kausa zenbait: berrekoizpene-

ko lanen ardura emakumeei esleitu izana; lan-merkatuan duten desberdintasunezko egoera; eta emakumeei buruz indarrean diren estereotipoak, horiek guztiak gizonen eta emakumeen arteko desberdintasunari lotuak. Maila globalean gertatzen den fenomeno bat da, eta, kalkulatzen denez, munduko pertsona pobreenetatik % 80 emakumezkoak dira (PNUD 2000), joera goranzkoa dela.

SEXISMOA: Sexu femeninoaren gutxiagotasunean oinarritzen den teoria bat da, gizonen eta emakumeen arteko alde biologikoen ondorioz. Emakumeak gizonak baino gutxiagokotzat jotzen diren ordena sinboliko bat eraikitzeak jokabide eta jarrera estereotipatu batzuk eragiten ditu, sexu bat bestearen mende jartzera daramatenak. Egile batzuek matxismoa eta sexismoa bereizten dituzte; izan ere, matxismoa oharkabeko jarrera bat da—jokabide matxistak dituen pertsona bati bere jarrera esplikatzeko zaionean, halako jokabideak uztea erabaki dezakeen neurrian—, baina sexismoa jarrera kontzientea da, sexu femeninoa sexu maskulinoaren azpian menderatzea eta eskuperatzea bultzatzen duena. Iturria: Mujeres en Red

SEXU-GENEROKO SISTEMA: Sistema horretan, aditzera eman nahi da nola sortzen den, pertsona bat jaiotzen den sexu-desberdintasunean (emakumezkoa edo gizonezkoa) soil-soilik oinarriturik, sinesmen, balio, ohitura, arau, praktika, aukera eta jokabide sozialez osatutako multzo oso bat. Sexua biologiazko desberdintasun sexualtzat jotzen da, eta generoa, aldiz, eraikuntza sozialtzat definitzen da, eta denboran zehar eta gizarte batetik bestera aldatzen da.

SEXUAREN/GENEROAREN ARABERAKO LAN-BANAKETA: Emakumeek eta gizonak egiten dituzten lan-mota desberdinak eta ematen zaien balio desberdina aipatzen ditu. Sexuaren araberako lan-banaketa berezkoa da kultura eta

historiako une bakoitzean, eta denboran zehar alda daiteke, bai eta kanpo-eraginen ondorioz ere. Ez bada kontuan izaten sexuaren arabera zer banaketa dagoen, lanaren antolaketari buruzko ikusmolde okerrak har daitezke, eta daitekeena da emakumeen lana ikusezin geratzea. Iturria: Hegoa. Desberdintasunak gertatzen dira emakumeak tradizioz berrekoizpeneko lanarekin (etxeko eta zainketako lana) eta komunitate-lanarekin, gizarte-alorrekoa eta borondatezkoa gehienetan, lotzen direnean. Kasu batean zein bestean, lan horri balio gutxiago ematen zaio ekonomikoki zein sozialki. Ekoizpen-lanari, lan-merkatuan egiten denari, dagokionez, emakumeak proportzio txikiagoan egoten dira, eta okerrago ordaintzen diren eta lan-baldintza okerragoak dituzten lanak egiten dituzte, sektore informalagoetan jarduteaz gain. Iturria: Mugarik Gabe.

ZAINKETEN KRISIA: Zainketen beharrianak konpontzeko eredia kolokan zegoen. Emakumeek denbora eta indar guztiak xahutu zituzten lan ez-ordaindu horretan, baina *gizonezkoena* zen lan-merkatu batera masiboki sartzen hasi ziren, hots, inor zaindu behar ez duten pertsonentzat diseinaturiko egitura duen lan-merkatu batera. Horrela, merkatuaren logikaren eta zainketaren logikaren arteko tentsioa indar handiz agertu zen, eta emakumeak tentsio hori beren gorputzean bertan sentitzen hasi ziren; izan ere, borrokaleku bihurtu zen egoera baten eta bestearen eskakizunentzat. Hori konpentsatzeko, lanaren "*bateragarritasunerako*" politika eta legeak erabili nahi izan zituzten. Baina nekez batera daiteke bateraezina dena: gizarte-antolaketan merkatuek hartzen duten erdiguneko tokiak lan-merkatuaren inperatiboetara erabateko lehentasuna ematea dakar, beste edozein argudioren aurrean. Haien ekoizpen-beharrek denbora soziala antolatzen dute, eta ezin dira eztabaidatu, zainketa-beharren aldean. Iturria: Sira del Río.